

Atatürk Dönemi Finans Felsefesi

Financial Philosophy of the Atatürk Era

Prof. Dr. Cantürk KAYAHAN¹, Prof. Dr. İrfan GÖRKAŞ², Yüksek Lisans Öğrencisi
Baran Hüseyin PALALI³

Öz

Modern finans bilim alanının ortaya çıkması birçok akademik çalışmada 1950 sonrası gösterilmiştir. Ancak Brigham ve Houston (2001) finansın, 1900'lü yılların başlarında ayrı bir disiplin olarak ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Finans kavramı, 20. Yüzyıl öncesi Osmanlı'da ilm-i iktisat veya ilm-i servet adıyla tercüme edilen, ekonomi ilminin bir konusuydu. Osmanlı eğitim müfredatında ilm-i servet (iktisat) dersleri hem orta öğretimde (idadilerde) hem de yükseköğretimde yer almaktaydı. Bu çalışmada Atatürk dönemi finans felsefesi ele alınmaya çalışılacaktır. Atatürk'ün finans felsefesi, salt bir felsefe olmaktan ziyade, eğitimden aldığı finansa dair etkiler ile kendi döneminde ortaya koyduğu finans düşüncelerini belirleyen bir felsefe olacaktır. Atatürk dönemiyle kastedilen, Atatürk'ün yaşadığı bütün bir dönem değildir. Atatürk dönemi olarak ele alınan yıllar, Atatürk'ün devlet yönetimindeki aktif dönemini kapsamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Atatürk dönemi olarak ele alacağımız 1923-1938 dönemi finans felsefesi, güncel finansal kavramlar temelinde Atatürk'ün finansla ilgili düşünceleri, uygulamaları ve dayanakları belirlenmiş, analizler yapılmış ve dönemin finans felsefesi, onun eğitim yıllarından başlanarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Atatürk'ün finans felsefesi; para ve sermaye piyasaları, yatırımlar ve finansal yönetim olmak üzere üç başlıkta incelenmiş ve geçmişten bugüne Türk finans felsefesinin evrimi açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, finans, felsefe

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The emergence of the modern field of finance is shown in many academic studies after 1950. However, Brigham and Houston (2001) state that finance emerged as a separate discipline in the early 1900s. In the pre-20th century Ottoman Empire, finance was a subject of economics, translated as the science of economics or the science of wealth. In the Ottoman education curriculum, courses in economics were included in both secondary education and higher education. This study will discuss the philosophy of finance in the Atatürk period. Rather than being a pure philosophy, Atatürk's philosophy of finance will be a philosophy that determines the financial ideas he put forward in his period with the financial influences he received from his education. What is meant by Atatürk's period is not the whole period in which Atatürk lived. The years considered the Atatürk period covers the active period of Atatürk's state administration. Therefore, in this study, the financial philosophy of the 1923-1938 period, which we will consider as the Atatürk period, Atatürk's thoughts, practices and bases on finance based on current financial concepts, were determined, analyzed, and the financial philosophy of the period was evaluated starting from his education years. As a result, Atatürk's finance philosophy has been analyzed under three headings: money and capital markets, investments and financial management, and the evolution of Turkish financial philosophy from past to present has been tried to be explained.

Keywords: Atatürk, finance, philosophy

Paper Type: Research

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ckayahan@aku.edu.tr

²Afyon Kocatepe Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, gorkas08@gmail.com

³Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, baran-huseyin.palali@usr.aku.edu.tr

Giriş

Felsefenin esası, varlıktaki değişimdir ve bu değişimin ne olduğu, nasıl geliştiği ve anahtar unsurların neleri kapsadığı üzerinedir. Özellikle pratik alandaki siyasi kişiliklerin analizi, onların yaşam biçimleri ve geçmiş yaşantıların ve tecrübelerinin bir yansımasını içerir. Örneğin Aristo pratik alanda ahlaktan aileye, aileden toplum ve devlete gider. İhtiyaçların bir olmayı, birleşerek büyümenin ihtiyaçların karşılanmasını kolaylaştırdığını vurgular. Özellikle felsefeden doğan bilimler, çalışma konularını doğadan ve olaylardan alırlar. Doğa, gücün eşanlamıdır. Güç, pek çok alanda bir fiil (olay) olarak ortaya çıkmaktadır. O alanlardan birisi, sosyal bilimlerdir. Sözü edilen sosyal olaylar, insan odaklıdır ve insanla ilgilidir. Güç, insani bir güçtür. O nedenle sosyal ilimler, insan merkezlidir. Yine o nedenle bu çalışmanın konusu olan finans ve felsefesi, politik bir lider yani döneminin öncü ve önder insanı üzerinden ortaya konacak bir felsefesidir. Çünkü felsefe, finansal sistemlerin kabulü ve yayılmasında itici bir rol oynamıştır (Ippoliti, 2021, s. 707). Bu çalışmada, Atatürk dönemi finansal bakış ve felsefesi incelenmiştir. Politik liderlerin etkilendiği ve etkilediği en önemli güç unsurlarından birisi, onların finansla ilişkisidir. Çünkü doğada var olan ve geçmişten bugüne “para (finans), simgesel bir güç” olgusunu açıklar. Bu simgesel olgu, devletlerin finans yapısı dikkate alındığında aynı zamanda “siyasal iktidar” gücünü temsil eder.

Tüm varlık için geçerli olan değişim ilkesi, siyasal iktidar ve finans için de söz konusudur. Siyasal iktidarı güçlü veya güçsüz kılan en önemli unsurlardan birisi, onun finansla olan ilişkisidir. Finanstaki değişimler, siyasal iktidarda değişimlere sebep olur. Çünkü geçmişteki finansal bakış bugünden farklı olabilmekte ve etkileri kendi dönemlerinden bugüne ve daha sonraki dönemlere yansıyabilmektedir. Zira dünya tarihi çok hızlı bir biçimde gelişmekte ve değişmektedir. Buna karşın 1900 öncesi dönemler için geçerli olan değişim süreçleri ile 1950 – 1980 - 1990 ve 2000 sonrası değişim süreçleri farklılaşmaktadır. Örneğin 1800 – 1900 yıllar arasında iktisadi değişimler olmakla birlikte bu değişimlerin servet üretimine ve ilgili bilim alanına yansımaları günümüzden çok daha yavaş ve statikti. 1900 sonrası gelişen ve değişen yapıyla birlikte istatistiksel ve matematiksel modellerin tüm bilim alanlarına olduğu kadar finans alanına da etkisi, yapılan akademik çalışmaları olduğu kadar finansal kurumları ve ürünlerini de etkilemiştir. Bunun yanında devletlerin finansal yapısı ve göstergeleri, finans alanındaki değişimler kadar onları etkileyen savaşlar ve krizlerden de etkilenmiştir. Para ya da finans, her zaman toplumsal ilişkilerde ihtiyaçların temininde ortak değişim ve bu değişimin en önemli araçlarından birisi olmuştur. Para, insan için iktisadi değişim aracı iken; bir araç olarak aile ve devletler için, toplumdan kurumlara ve hatta uluslararası alana yayılan bir güç aracı olmuştur. Dolayısıyla bu araç, devlet liderlerinin yönetim biçimlerine yansiyarak onların finans felsefelerini şekillendirir.

Bu çalışmada, önce, Atatürk’le ilgili bilgiler, belgeler, ilgili kurumlar ve olaylar ışığında Atatürk dönemi finans felsefesi belirlenmeye ve açıklanmaya çalışılacaktır. İlave olarak, günümüz finans anlayışında Atatürk döneminin sentezi yapılarak, okuyucuların daha iyi anlayabileceği bir dil kullanılmaya çalışılacaktır.

1. Finans Kavramı, Gelişimi ve Finans Felsefesi

Finans, konusunu hayatın içinden ve doğadan alır. İnsanın yetkinleşen varlığı, onun ihtiyaçlarının bir çıktısıdır. İnsanlar, korunmak ve beslenmek kadar farklı ihtiyaçlarının giderilmesi için çalışır, çabalar; ihtiyaçlarının giderilmesi çabasında ortak bir değişim aracına ihtiyaç duyarlar. Paranın varlığı, insanın içinde bulunduğu bölgenin, çevrenin ortak değeridir. Bu değer, aynı zamanda siyasal otoritenin simgesel bir egemenlik çıktısıdır. Geçmiş uygarlıklarda kralların resimleri, paranın da simgesidir. Bunun yanında bu paralarda yerel motifler ya da emtialar da dikkat çeker. Çünkü para ya da finans, bölgenin dinamiğini ve kurumlarını yansıtır. Paranın değeri, bu paranın varlığını oluşturan metalin değeri ile doğru orantılı olabileceği gibi; kâğıt paralardan hareketle alakasız da olabilecektir. Örneğin kıymetli bir metal olan altın her zaman önemlidir. Ancak geçmiş imparatorluklarda hep kullanılmamıştır

değildir. Çünkü varlığı sınırlıdır ve amaçlanan hedefe ulaşması, sınırlılığından dolayı değer ölçeğinde algılanamamıştır.

Bu çalışmanın konusu olan Atatürk dönemi finans felsefesini anlamak için, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başı genel para-finans gelişmeleri çok iyi incelenmelidir. Bu incelemede finansın değişimini ve gelişimini görebiliriz. Sözelimi bazı finans yazarları, finansın bir bilim dalı olarak iktisattan ayrılmasını ve algılanmasını 1900 sonrası gösterirken (Brigham ve Houston, 2001); finansın bağımsız bir alan olmasını 1950 sonrası gösteren akademisyenlerde vardır (Lyu, 2004, s. 1). Özünde finans, geçmişle bugün arasındaki değiş tokuşu gösterir (Grinblatt ve Titman, 2002, s. 3). Finans, ister 1900 ister 1950 sonrası olsun, bağımsız bir alan olmanın öncesinde “iktisat” içinde bir konu, bir problem olarak hep vardı. O nedenle Atatürk’ün finans felsefesini anlayabilmek, onun iktidar dönemi öncesi yaşadıkları, iktisat ve finans hakkında okudukları ve yazdıklarıyla; iktidar dönemindeki uygulamalarının karşılaştırılmasını, özümsemesini ve analizini gerektirir.

Finans teorisi, 1900’lü yıllara kadar iktisattan etkilenen bir yapıdaydı. Bu teori, 18. Yüzyılın ikinci yarısında düşünsel bir açıdan insan/birey odaklı bir bakışla, İskoç asıllı bir iktisatçı olan Adam Smith’in piyasaların kendi kendine dengeye geleceğini savunan liberal bakışıyla hayat bulur. Buna karşın Karl Marx, liberal politikaların emeği değersizleştirdiğini belirterek, sosyalist politikaların daha ön plana alınması gerektiğini savunan bir bakış ortaya koyar. Friedrich List ise daha farklı bir bakışla, gelişmekte olan ülkeler için milli bir finans modeli önerir. Bu model, milli güçleri harekete geçirerek üretimi temel alan, gümrük duvarları ile ulusal ekonominin geliştirilmesinin önemini açıklayan bir modeldir. Bu arada liberal ekonomi-politik anlayışın eksik yanları J.M. Keynes ile giderilirken, devletlerin piyasa işleyişindeki rolü önem kazanmış ve 1929 büyük buhranının atlatılmasında başat değer kazanmıştır. Özellikle II. Dünya savaşı sonrası dönüşen ve değişen finans alanının geçirdiği evrim, siyasal güçten parasal güce doğru kaymış ve gelişmiş ülkelerin doğal refah güçlerinin dayanağı/temeli haline gelmiştir. Sonuç olarak bu üç finansal bakışın özünü daha iyi anlayabilmek için, finansın ne olduğunun bilinmesine ihtiyaç vardır. Bu noktada finans kavramına, finansla ilgili çalışmalardan hareketle üç farklı finans uzmanının bakışı örnek verilebilir.

Birincisi Gitman (1991, s. 5) finansın diğer disiplinlere kıyasla daha kısa bir tarihe sahip olduğunu vurgulayarak, finansa bir yönetim meselesi olarak bakmış ve finansal yönetimi, paranın yönetilmesini içeren bir disiplin olarak açıklamıştır. Buna göre finans, özü itibarıyla bir yönetim meselesidir.

İkinci olarak Brigham ve Houston (2001, s. 5) finans alanının, birbiriyle ilişkili üç ana bölümden oluştuğunu vurgulamıştır. Bunlar finansal kurumlar, menkul kıymetler ve işlem gördüğü piyasaları içeren *para ve sermaye piyasaları*; hem kurumsal hem de bireysel yatırımları kapsayan, menkul kıymet seçimi ve portföy yönetimini içeren *yatırımlar* ve firmaların ya da kurumların kararlarını etkileyen *finansal yönetimidir* (Brigham ve Houston, 2001, s. 5).

Son olarak Shiller (2012, s. 27) ise kitabında, finansı, varlık yönetiminin bilimi ve pratiği; portföylerin, risklerin, vergi yükümlüklerinin yönetilmesi ve zenginlerin varlıklarının artırılmasının temini olarak açıklar. Bu açıklamada dikkat çeken noktalar finansın varlıklar, bu varlıkların riskleri, yönetimi ve portföy yapısını da içeren geniş bir bilgi alanını içeriyor olmasıdır.

Bu açıklamalar dikkate alındığında finansı ve felsefesini anlamak, finansın kurumlarını, işlem gördüğü piyasalarını ve ürünlerini anlamayı, onları olumlu ve olumsuz etkileyen sebepleriyle birlikte düşünmeyi gerektirecektir. Çünkü Gitman’ın yönetim olarak ifade ettiği finans kavramını; Watson ve Head (2010, s. 2) işletmenin *hedeflerine ulaşmak için kaynaklarını verimli ve etkili yönetmek amacıyla fonların sağlanması, planlanması ve kontrolü ile ilgili faaliyetleri* kapsamında finansı daha geniş bir perspektifte açıklamaktadır. O halde, felsefenin

varlığı ele almasına varlık felsefesi, sanatı ele almasına sanat felsefesi, bilgiyi ele almasına bilgi felsefesi denildiği gibi, felsefenin finansı ele almasına *finans felsefesi* denilebilir. Bu felsefe, finansı sorgulayan, finansa bütüncül bakan, bütün bir finans birikimini dikkate alan, finans alanında tutarlı bilgiler ortaya koymaya çalışan ve finans alanında olması gerekeni ele alan bir felsefedir. Bu felsefenin temeli, paraya, yani paranın ihtiyaçları temin etme gücüne dayanmaktadır. Güç ise insana aittir. İnsan ya bireydir ya da küçük veya büyük birliklerdir. Para ise birey ve birliklik için vazgeçilmezdir, geçmişte de o “sarı yasa” olarak adlandırılmıştır. Finans, kavram olarak kendi başına iyi olmasa bile, sosyal ve ekonomik olarak yararlı olduğu için iyidir ve gereklidir, çünkü finans, gelir veya servet eksikliklerini giderme, uzun vadeli yatırım ve ekonomik büyümeyi destekleme gibi avantajlar sunar (Ippoliti, 2021, s. 707). O nedenle finans felsefesi, hayatta ilgili pratik bir felsefedir, konularını, finans (para) ve finansın yönetimiyle ilişkili problemler oluşturmaktadır.

Finans terimini ve felsefesini kısaca belirlediğimize göre, Atatürk’ün finans felsefesini, yani Atatürk’ün finans ve finans yönetimiyle ilgili düşüncelerini ele alabiliriz. Atatürk’ü ve finans felsefesini anlamak, onun hayatına, aldığı eğitime ve bir yönetici olarak ortaya koyduğu ekonomik (iktisadî) görüşlerine odaklanmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın ana kurgusunu oluşturan *Atatürk’ün finans felsefesi, dönemine ait şekillenen finans, piyasalar, yatırımlar ve kurumlara dair Atatürk’ün söyledikleriyle uyguladıklarının sebep ve sonuçlarına dair düşüncelerin ifadesidir*. İlave olarak onun finans felsefesinin etkilendiği düşünce yapılarını da işaret etmektir. Zira Atatürk, kendi döneminden önce şekillenen iktisat teorilerden hiç kuşkusuz haberdardır ve onlardan etkiler almıştır, ama kendi finans felsefesini ulusal ekonominin ve toplumun ihtiyaçlarına göre şekillendirmiştir. Devletler için iyi bir finans yönetimi ve felsefesi, refah ve esenlik yaratmanın temelidir. Çünkü bilimsel dayanağı olan ve doğru modellerle kurgulanan ekonomiler, kendi toplumlarının geleceği için refah sunabilecektir. Gerçekte dünya devletlerinin gelişmiş, az gelişmiş veya gelişmemiş ekonomiler olarak sınıflandırılması da finans felsefesinin bir çıktısı olarak düşünülebilir.

2. Atatürk’ün Yaşam Süreci ve Finans İlişkisi

Bu bölümde ilk olarak Atatürk’ün çocukluğundan itibaren iktidar dönemine kadar geçen sürede yaşadıkları, tecrübeleri ve hayat odakları finans felsefesi bakımından açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde ise Atatürk’ün iktidar olarak hükmettiği dönemdeki finansal kararları ve uygulamaları belirlenerek değerlendirilecektir.

2.1. Atatürk’ün 1923 Öncesi Hayatı ve Finansla İlişkisi

Bilindiği üzere Atatürk, 1881 yılında Selanik’te doğdu. Baba tarafı Makedonya’ya yerleştirilen Kocacık Yörüklerinden; annesi ise Selanikli bir Türk ailesidir. İlk öğrenimine mahalle mektebinde başlamış, ardından babasının isteğiyle daha modern eğitim veren Şemsi Efendi Mektebine geçmiştir. Ortaokulu Selanik Mülkiye ve Askeriye Rüştiyesinde tamamlamıştır. İlkokul yıllarında babasının ölümü üzerine bir süre dayısının çiftliğinde yaşamıştır. Lise için 1896’da Manastır askeri idadisine gitmiş ve burada düşünce yapısının gelişimi değişmeye başlamıştır. Örneğin 1900 (1318) yılında yayımlanan Milli Eğitim bakanlığının daha önceden düzenleyip uyguladığı ve sonrasında birtakım değişiklikler yaptığı İdadî ders müfredatında “*İlmi Servet*” adıyla yedinci sınıf için haftada bir saat ve sekizinci sınıf için haftada iki saatlik ders yer almaktadır (*Maarif-i Umumiye Nezareti, 1900/1318*). Bu dersin müfredatında yedinci sınıfta *ilmi servetin tanımı, amacı, bölümleri, servetin elde edilmesi, paylaşımı, dolaşımı ve tüketimi; servetin elde edilmesinde etkili olan araçlar, arz ve doğal güçlerin etkisi; sanayi ve çeşitleri, ticaret, sermaye, sermayenin çeşitleri ve tasarruf; mülk edinme hakkı, servet hakkı, rant, muhtelif ziraat yöntemleri, sermaye hissesi, faiz, müteşebbis hakkı ve temettü; işçi hakları, yevmiyesi, kar payı ödenme yöntemi ve servet ile nüfus arasındaki ilişki; mübadelenin çeşitleri, kıymeti, fiyat, fiyatların belirlenmesi, değişimi ve dengesi ve son olarak üretim masrafları, rekabet ve tekelcilik* konuları yer almaktadır. Sekizinci sınıfta ise *para, paranın eşya ile ilişkisi; altın, altın ve gümüş sikkeler, daha küçük birimdeki metaller;*

paranın değer kaybı, kaynağı ile ilişkisi, metalizm (mono ve bimetalizm); banka, bankaların çeşitleri, borçlanma, devletin mali itibarı; borçların değişimi ve borsa; iç ve dış ticaret, deniz ticareti, deniz ticaret araçları, kriz dönemi ticaret ve sebeplerini ortadan kaldırma yöntemi; ithalat ve ihracat arasındaki denge, ticaretin çıkış noktaları, serbest ticaret anlaşmaları; ticarete depo yöntemleri ve gümrük işlemleri; servetin tüketimi, tasarruf, gereksiz masraflardan kaçınma; sigorta, sigorta çeşitleri, tasarruf ve yardımlaşma sandıkları ve son olarak vergi, vergi bilinci, verginin çeşitleri ve bütçe gibi konular yer almaktadır. Bu müfredat o dönemin İdadilerinde yoğun bir ekonomi ya da finans eğitiminin verildiğini gösterebilir. İdadi sonrası Atatürk, 1899'da İstanbul harp okuluna gitmiştir. Bu dönemde ağırlıklı olarak hürriyetçi fikirlerin etkisinde kalmış ve gazetelerde yazıları çıkmıştır. Harp okulundan 1902 yılında teğmen olarak mezun olmuştur. Yüzbaşı olduktan sonra, özellikle yönetime aykırı fikirlerine bağlı olarak çatışmalar yaşamıştır. Ardından 1905'te Şam'a tayin olmuş, ilgili bölgelerde çalıştığı sırada gizli olarak Vatan ve Hürriyet Cemiyetini kurmuştur. Bu cemiyet ilerde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşmiştir. 1907 yılında Kıdemli Yüzbaşılığa yükselen Atatürk, Manastır 3. Ordu komutanlığına atanmıştır. Bu süre zarfında Selanik ve Üsküp'te bazı kamu görevleri de üstlenmiş ve Meşrutiyetin ilanının ardından bazı ayaklanmaları bastırmak üzere 1908'de Trablusgarp'a gönderilmiştir. Burada kısa bir süre kaldıktan sonra tekrar 3. Ordu Komutanlığı Redif Tümeni Kurmay Başkanlığına atanmıştır. 1909'da İttihat ve Terakki cemiyeti toplantılarına Trablusgarp delegesi olarak katılmıştır. Bu dönemlerde özellikle Cemiyetin siyasallaşmasını ve halkın katılımına dayalı siyasi parti olması gerektiğini belirtmiştir. İlgili yıllarda devlet adına Fransa'daki bazı görüşmelere katılmıştır. 1911 Trablusgarp savaşının ardından Binbaşılığa yükselmiştir. Ardından 1912'li yıllarda Tobruk, Derne, Bolayır ve Gelibolu'da düşman kuvvetlerine karşı başarılı mücadeleler vermiştir. 1913'te Sofya'da Ateşe olarak çalışmaya başlamış ve Yarbaylığa yükselmiştir. Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla 1915'te Tekirdağ'a görevlendirilmiş ve Çanakkale Savaşında başarılı mücadeleler göstermiş ve Albaylığa yükselmiştir. Savaşın ardından Edirne'ye Kolordu Komutanı olarak görevlendirilmiştir. Ardından Diyarbakır'a nakledilmiş ve 1916'da Tümgeneralliğe yükseltilmiştir. Şam, Halep, Muş ve Bitlis'teki başarılı çalışmalarını takiben, İstanbul'a gelmiş ve 1917'de Velihaht Vahdettin ile Almanya'ya gitmiştir. Bu seyahatinin ardından rahatsızlanmış ve Viyana ve Karisbad'a giderek tedavi olmuştur. 1918'de Halep 7.Ordu komutanı olarak atanmıştır. Mondros antlaşmasının ardından Yıldırım Orduları Grup komutanlığına atanmıştır. Ardından 1918'de Harbiye Nezaretine atanan Atatürk, işgalin başlamasıyla birlikte, 1919'da Samsun'a 9.Ordu Müfettişi olarak görevlendirilmiştir. Bu süre zarfında çok hızlı hareket eden Atatürk, haziran ayında Amasya; temmuz ayında Erzurum ve eylül ayında Sivas Kongrelerini toplamış ve kurtuluşa giden yol haritasını belirlemiştir. Halkın katılımına dayalı yönetim felsefesini benimseyen Atatürk, 1919 yılında Ankara'ya geçmiş ve 1920 yılında TBMM Başkanı seçilmiştir. 1920 Sevr antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle Kurtuluş Savaşı da Kuvayı Milliye öncülüğünde başlamıştır. Bu süreçte 1920 Sarıkamış, Kars ve Gümrü'nün kurtarılışı; 1919-1921 Adana, Antep, Maraş ve Urfa mücadeleleri; Ocak 1921 1.İnönü, Nisan 1921 İkinci İnönü, Eylül 1921 Sakarya ve Eylül 1922 Büyük Taarruz ile aşama aşama devam eden büyük mücadeleler Temmuz 1923'te imzalanan Lozan antlaşması ile yeni Türkiye Cumhuriyeti devleti perçinlenmiştir.

Atatürk'ün 1923 öncesi kurtarıcılığı/devrimciliği ve de gelecek vizyonu, Velihaht Şehzade Vahdettin ile çıktığı Almanya ziyaretinde rahatsızlanması üzerine Karlsbad'da tedavi olurken tutmuş olduğu aşağıdaki notlarından anlaşılabilir (İnan, 2003). Notlarında özellikle hayat felsefesine atıf yapan Atatürk, başarıda liyakatin önemine değinmekte, gayesinin insani hırsılara ve kişisel bir menfaate dayanmadığını, vatani ve milletin daha iyi bir geleceğe ulaşması olduğunun altını çizmektedir. Bu olguların bir ordu mensubunca, henüz iktidar dönemi öncesi söylenmiş olması, olması gereken açısından not alınması ve vurgulanması gereken düşünceleridir.

“Benim elime büyük selâhiyet ve kudret geçerse, ben hayatı içtimâiyemizde arzu edilen inkılâbı bir anda yapacağım, ben bazıları gibi, efkâr-ı ulemânın (âlimlerin fikirlerinin)

yavaş yavaş benim tasavvratım (düşündüğüm işler) derecesinde, tasavvur ve tefekkür etmeye (tasarlamak ve düşünmek) alıştırmak suretiyle bu işin yapılabileceğini kabul etmiyorum. Böyle bir harekete karşı ruhum isyan ediyor. Neden bu kadar senelik tahsil-i âli gördükten (yüksek tahsil yaptıktan) sonra, hayât-ı medeniyye ve içtimaiyyeyi tetkik ettikten ve hürriyeti tezevvükten (hayatımı ve vakitlerimi harcadıktan) sonra avâm mertebesine ineyim? Onları kendi mertebeme çıkarırım. Ben onlar gibi değil, onlar benim gibi olsunlar.”

“Benim ihtiraslarım var, hem de pek büyükleri... Fakat bu ihtiraslar yüksek mevkiler işgal etmek veya büyük meblağlar elde etmek gibi adi emellerin tatminine tealluk etmez (dayanmaz). Ben bu ihtirasların gerçekleşmesini vatanıma büyük faydaları dokunacak, bana da liyakâtla ifâ edilmiş (hakkıyla yerine getirilmiş) bir vâzifenin canlı iç rahatlığını verecek büyük fikrin başarısında arıyorum. Bunu çok genç yaşta elde ettim, son nefesime kadar onu muhafaza edeceğim. Bütün hayatımın prensibi de bu olmuştur.”

Özetle, Atatürk'ün hayatı finansla ilişkisi açısından iki kısımda özetlenebilir. İlki, yukarıda sıralanan 1923 öncesi Atatürk'ün yaşam çizgisindeki finansla ilişkisidir. 1800'lü yıllardan itibaren Osmanlı devletinde başlayan Batılılaşma süreci ve uygulamalarının, Atatürk'ün hayatında izler bıraktığı, özellikle askeri idadideki eğitim uygulamalarının yabancı dil boyutuyla onun gelişimine katkı sunduğu, Atatürk'ün ilgili dönemin finans düşüncesine dair konulardan haberdar olduğu ve çok yönlü gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Eğitim aldığı Manastır askeri idadi ve İstanbul Harp Okulu, devleti oluşturan sınıflardan birisi olan askeriyeye/orduya eleman yetiştiren okullardır. Platon'a göre ordu/asker, üretici/çiftçi ve yönetici sınıf devleti oluşturan üç ana sınıftan birisidir. Platon'un bekçiler dediği Ordu mensupları, gümüşle yoğrulan ve erdemleri cesaret/savaşçılık olanlardır. Platon, ordu/askeri ve onların eğitimini eserinin III, IV, V. bölümlerinde ele almaktadır (Platon, 2002, s. 93-217). İkinci olarak Osmanlı'nın verdiği değişim kararına uygun olarak yaptığı ıslahatlar, ilan ettiği tanzimat fermanı, merkezi yönetim ve meşrutiyet sistemiyle, modern eğitim alan insanları devleti ve toplumu kurtarıcı fikriyle yetiştirdiği gibi, özellikle ordu mensuplarına devletin kurtarıcısı olarak bakmıştır. Bu kurtarıcılar, modern eğitim alan, yabancı dil bilen, Batı'yı ve iktisat ve servet ilmi gibi yeni fenleri bilen memurlar sınıfı (bürokratlar) ile asker sınıfıdır (ordu). Bu iki sınıf, kurtarıcılık fikriyle yetişen idealist ve aydınlanmacı sınıftır. Atatürk'ün yukarıda sıralanan 1923 öncesi hayat kronolojisi irdelendiğinde, almış olduğu modern eğitim ve bulunduğu görevler, çok yoğun üslendiği siyasi ve askeri görevler, içerisinde bulunduğu, dönemin ekonomik sorunlarına hâkim olduğunu gösterir. Bilhassa İzmir İktisat Kongresindeki sözleri, finansla (iktisatla) ilgili geçmiş politikalara hâkimiyetini ve sorunlara bakış açısını göstermektedir (Arıburnu, 1973): “*Milletin duçar olduğu bu hazin hal ve bu sefaletin esbabını arayacak olursak, doğrudan doğruya devlet mefhumunda buluruz. Biliyorsunuz ki, Osmanlı Devleti saltanat-ı şahsiye ve en son beş on sene zarfında da saltanat-ı meşruta esasına müsteniden idare-i hükümet ediyordu. Saltanatı şahsiyede her hususta yalnız tacidarların arzu, emel ve iradeleri hakimdir.*” “*Bu memleketin efradı ellerinde nümuneleriyle, ziraat, ticaret, sanat, say ve sapanın mümessili olsun. Artık bu memleket fakir, millet hakir değil, belki memleketimiz zenginler memleketidir. Bu yeni Türkiye'nin adına, çalışanlar diyarı denir. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor, bu böyle bir devri ala edecek ve tarihini yazacaktır. Bu tarihte en büyük makam çalışanlara ait olacaktır.*”

“İktisadiyat sahasında düşünür ve konuşurken zannolunmasın ki, ecnebi sermayesine hasımız; hayır bizim memleketimiz vasi'dir. Çok sa'y ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza riayet şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeğe her zaman hazırız. Ecnebi sermayesi bizim say'imize inzimam etsin ve bizim ile onlar için faydeli neticeler versin. Mazide, Tanzimat devrinden sonra ecnebi sermayesi müstesna bir mevkiye malikti, devlet ve hükümet ecnebi sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Her yeni millet gibi Türkiye buna muvafakat edemez. Burasını esir ülkesi yaptırmayız.”

“İktisadiyat demek her şey demektir. Yaşamak için, mesut olmak için, mevcudiyet-i insaniye için ne lazımsa bunların kaffesi demektir, ziraat demektir, ticaret demektir, say demektir, her şey demektir.”

Yukarıda yer alan, Atatürk’ün 1923 İzmir İktisat Kongresindeki sözlerinde, finans ve iktisatla ilgili şu başlıkların öne çıktığını söyleyebiliriz.

- Ekonomik problemlerin merkezinde devlet (yönetim) bulunmaktadır.
- Servet dağılımında ve genel iktidarın kararlarında, yabancı tüccarların etkisi vardır.
- Toplum olarak zenginliğe ulaşabilmek için memleketin ve insanların potansiyel varlıklarının daha iyi kullanılması gerekmektedir, çalışkan olmak önemlidir.
- Milli bir finans politikasının oluşturulması gereklidir ve kurumlar bu politikanın bir çıktısı olarak oluşturulmalıdır.
- Yabancı sermayenin faydası, zararları ve yerinde kullanımı gereklidir ve
- İktisadın ya da finansın devletlerin geleceği için önemlidir.

2.2. Atatürk’ün İktidar Dönemi (1923 Sonrası) ve Finansla İlişkisi

Ocak 1923’de Atatürk, İzmir’in tanınmış ailelerinden ve yurtdışında eğitim görmüş; İngilizce, Fransızca, Almanca ve İspanyolca bilen ve entelektüel bir kişiliğe sahip olan Latife hanımla evlendi. Eşiyle birlikte birçok yurt içi şehir gezilerine çıkmışlardır. Yeni devlet başkanı olacak olan Atatürk, Fransızca ve Almanca bilen; kitap okuyan, müzik dinleyen, doğayı seven, ata binen, tavla-bıardo oynayan, dans etmeyi seven, temiz, düzenli giyinen, güreşe ilgi duyan ve yüzmeyi de seven bir kişiliğe sahipti. Ağustos 1923 tarihinde Atatürk TBMM Başkanı olarak seçildi. Bu görev ona aynı zamanda bugünkü Meclis başkanının görev kapsamından farklı olarak, o gün için iktidarını temsil yetkisi de vermekteydi. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Atatürk, ilk Cumhurbaşkanı oldu. Mart 1924’de halifelik kaldırıldı ve eğitim ve öğretimde birlik yasası çıkarıldı. Ağustos 1925’de Latife hanımdan ayrıldı. Kasım 1925’de tekke, zaviye ve türbeler kapandı. 1925 yılında ekonomik anlamda en önemli gelişmelerden birisi olarak, Aşar vergisi kaldırıldı. Bunun yanında örnek çiftlikler de kurulmaya başlandı. Bunun ilk örneği 1925’te kurulan Atatürk Orman Çiftliğidir. Aralık 1925’de uluslararası, takvim, saat ve uzunluklar kabul edildi. Ekim 1926’da Mecelle kaldırılarak, İsviçre’den alınan yeni kanun yürürlüğe konuldu. Demokrasinin bir gereği olarak 1927-1931 ve 1935 tarihlerinde de seçimle Cumhurbaşkanlığı görevi devam etti. Mayıs 1927’de sanayi teşvik kanunu çıkarıldı. Ekim 1927’de Nutkunu; Ekim 1933’de de 10.yıl Nutkunu açıkladı. Kasım 1928’de harf inkılabı yapıldı. 1931’de Türk Tarih Kurumu ve 1932’de Türk Dil Kurumu kuruldu. 1933’de İsviçreli bir Profesör Albert Malche’in raporu dikkate alınarak üniversite reformu yapıldı. Ardından aynı tarihte İstanbul Üniversitesi ve Yüksek Ziraat Enstitüsü kuruldu. Nisan 1934’de 1. Beş yıllık Sanayi Planı yürürlüğe konuldu. Kasım 1934’de Atatürk soyadını aldı. Aynı tarihte Lakap ve unvanların kullanımı kaldırıldı.

1923 sonrası Atatürk dönemi, yukarıda sıralanan kronolojik hikâyesi de dikkate alındığında; daha çok askeri kimliğinin ön planda olduğu, mücadele ve bağımsızlık dönemi olan 1923 öncesi döneminden farklılaşmaktadır. Çünkü 1923 sonrası dönem, Atatürk’ün hem liberal hem de devletçi bir politikada; siyasal olarak milli egemenliğe dayalı, ulus devlet çizgisinde hareket ettiği ve birçok kurumsal düzenlemenin gerçekleştirildiği ve siyasal ve askeri başarıların taçlanması için milli finansal düşüncesinin şekillendiği bir dönemdir. Örneğin bu dönemin siyasal ve askeri başarılarının finansal açıdan taçlanması vurgusu, İzmir İktisat Kongresinde ifade edilmiştir (Arıburnu, 1973): *“Siyasi ve askeri muvaffakiyetler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi muvaffakiyetler ile tetviç edilmezlerse husule gelen zaferler payidar olmaz, az zamanda söner. Yeni Türkiye’imizi lâıyk olduğu mertebeye isal edebilmek için, behemal iktisadiyatımıza birinci derecede ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Çünkü zamanımız tamamen bir iktisat devresinden başka bir şey değildir.”*

Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresindeki sözleri, günümüz dünyasının bir “milli” finans dünyası olduğunun kabulüyle birebir örtüşmektedir. Çünkü günümüz devletlerinin başarısında, geleceğinde ve siyasal iktidar güçlerinin yansıtılmasında finansal kurumlar, ürünler ve stratejiler çok önemli yere sahiptir. Atatürk'ün bir asker ve devlet lideri olarak Dumlupınar'da yaptığı 1924 tarihli konuşması, devletlerin geleceği için milli finansal gücün önemini ve finansın devletler için vazgeçilmez önemini anlatmaktadır (Arıburnu, 1973): “*Hiçbir medeni devlet yoktur ki ordu ve donanmasından evvel iktisadiyatını düşünmüş olmasın. Memleket ve istiklâl müdafası için vücudu lâzım olan bütün kuvvetler ve vasıtalar iktisadiyatın inbisat ve inkişafıyla mükemmel olabilir.*”

Atatürk, özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde devletin askeri olarak zayıflaması ve mağlubiyet nedenini, Avrupalı devletlerin bilgi ve birikimlerini artırmaları ve bu sonucun askeri güçlerine yansması biçiminde açıklamıştır (Gülcü, 2018, s. 104). Burada özellikle Avrupa'nın sermaye birikimindeki artış, onların hem ekonomik refahlarına hem de siyasal güçlerine artı katkılar sunmuştur. Dolayısıyla devletin finansal gücü ve üretim felsefesi, kuşkusuz hem askeri gücünün devamını hem de toplumun refahını etkileyecektir. Atatürk'ün 1925 Samsun/Çarşamba demiryolu inşasındaki sözleri, milli sermaye birikiminin önemi konusundaki yaklaşımını da desteklemektedir (Arıburnu, 1973): “*Vatandaşlarımızın milli bir sermaye ile memlekette demiryolu inşa etmek teşebbüsü, izaha muhtaç olmayan birçok noktai nazarlardan fevkalâde mühimdir.*”

Atatürk'ün iktidar dönemi finans anlayışını, Korum (1982, s. 64-78), Sabır (2006, s. 3-19) ve Eroğlu'nun (2010, s. 23-36) da çalışmalarında vurguladığı gibi 1929 büyük buhranın öncesi ve sonrası temelinde iki döneme ayırabiliriz. Birincisi, Osmanlı devleti döneminde başlamış olan ve Lozan antlaşmasıyla devam eden “*Liberal (Serbesti)*” anlayış; ikincisi, 1929 ekonomik buhranı ve Lozan antlaşmasının gümrüklerle ilgili bağlayıcı hükümlerinin sona ermesiyle birlikte uygulanmış olan “*Sosyalist (Devletçi)*” anlayıştır. Sonuçta Atatürk dönemi finans felsefesi büyük buhran sonrasında, özellikle F.List'in öncülüğünü yaptığı, milli güçleri dikkate alan ve onları devreye sokan milli ekonomi anlayışına evrilmiştir. Bu süreçte F.List'in de önem verdiği gibi zirai faaliyetlere ve kooperatifçiliğe önem verilmiş ve o dönem için devletin güçlü olduğu tarım sektörü milli ekonominin dayanağı haline getirilmiştir. Örneğin Atatürk'ün 1931 İzmir ziyaretindeki ve 1937 TBMM açılışındaki sözleri, bu milli güç (kuvvet) konusundaki düşüncelerini de yansıtabilir (Arıburnu, 1973): “*Kooperatifler... Yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri, zeka ve maharetleri birleştirmekdir*” İzmir, 1931. “*Milli ekonominin temeli ziraattir.*” Ankara, 1937.

3. Atatürk'ün Finansal Uygulamaları ve Felsefesi

Güçlü bir asker kimliği olan Atatürk, devrimci kişiliği, millet bilinci, toplumsal vizyonu ve yeni bir devlet inşası düşünceleriyle önemli bir portredir. Bunun yanında çağdaş fikirleri ve ekonomik bakışı, reel olarak karşılık bulmuş ve kendi döneminin çok sonralarında bile birçok akademik ve siyasal çevrelerde takdir edilmiştir. Osmanlı Devleti, 19. Yüzyılda kurduğu askeri rüştiye ve idadilerle, ordunun batılı tarzda bir eğitim sistemine sahip olmasını amaçlamıştır. Bu süreçte Berlin Harp Akademisinden Goltz Paşa askeri okullardaki değişimi başlatması için görevlendirilmiş, böylece teorik derslerin yerini pratik dersler alırken, ders kitapları yeniden yazılmış ve yabancı dil öğreniminin daha ön plana alınması sağlanmış ve 1899-1902 tarihleri arasında Harp okulunda eğitim gören Atatürk'te bu değişim sürecinden etkilenmiştir (Gülcü, 2018, s. 111). Dolayısıyla Atatürk aldığı modern eğitimle iyi bir asker olmasının yanında ilgili dönemin öncü bilim insanlarından da etkilenmiş, bu yenilenme felsefesinde devletin oluşumu ve finansal kurumsallaşması üzerine düşünceleri şekillenmiştir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Atatürk'ün finans felsefesinin oluşumunda, Alman İktisatçı F.List'in görüşlerinin ve askeri okullarda ulusal ekonomi dersleri yanında, matematik ve felsefenin de olması gerektiğine yönelik açıklamasının (Yıldız, 2013, s. 54) etkili olduğu düşünülebilir. Çünkü 1876'da iktidara gelen II. Abdülhamit, Alman ekonomist F.List'in görüşlerine dayalı gümrük vergilerini artırmak istemiş (Demir, 2019, s. 442), böylece ulusal ekonominin rekabet gücünün artacağını

düşünmüştür. Atatürk'ün fikirlerinden de etkilendiğini söylediği, dönemin önemli düşünürlerinden Gökalp (2019, s. 153), 1923'te yayımladığı kitabında, bir ülkenin milli ekonomi ve büyük sanayisinin gelişiminin, koruma yöntemlerinin uygulanması ile başarılabileceğini vurgulamış ve Amerika'da John Roy ile Almanya'da Friedrich List'i milli iktisadın öncüsü olarak göstermiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, Atatürk dönemi finans felsefesi, bugünden geçmişteki yaşanmışlıklar perspektifinde tartışılacak ve literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak günümüz finans anlayışıyla son bölümde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çünkü finans, insanlar tarafından üretilir ve bu haliyle değiştirilebilir ve geliştirilebilirken; felsefe ise sadece finansal sistemlerin ne olduğunu değil, aynı zamanda ne olabileceklerini ve ne olmaları gerektiğini de inceleyerek finansın daha iyi anlaşılmasına rehberlik edebilecektir (Ippoliti, 2021, s. 708). Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Atatürk'ün finans felsefesi; para ve sermaye piyasaları, yatırımlar ve finansal yönetim olmak üzere üç temel başlıkta değerlendirilecektir.

3.1. Para ve Sermaye Piyasaları Açısından Atatürk'ün Finans Uygulamaları ve Felsefesi

Para ve Sermaye piyasaları, bireylerin ve kurumların parasal ilişkilerinin kısa, orta ve uzun vadeli yapısıyla ilgili uygulamalardır. Para piyasalarının anahtar kurumu bankalardır. Sermaye piyasalarının anahtar kurumu ise borsalardır. Özellikle bankacılık alanı, sermaye birikimi ve mevduat kredi ilişkisiyle reel sektör üzerinde de doğrudan etkilidir. Borsalar ise sermayenin tabana yayılması ve piyasa likiditesi açısından ilgili dönemde ön plana çıkmıştır. Piyasaların ülkeler için ne denli önemli olduğunu bilen Atatürk, ulusal piyasaların oluşumuna ve bankaların gelişimine büyük önem vermiştir. Ancak Atatürk'ün iktidar döneminin başında, İstanbul Emniyet Sandığı dışında 19 ulusal banka vardı ve bu bankaların merkez dışı dağılımı oldukça sınırlıydı ve de Ziraat Bankası, toplam ulusal bankaların %96'sını bulan şube varlığıyla dikkat çekmekteydi (Çelebican,1982, s. 24). Aslında bu durum, daha çok yerel odaklı çalışan bir ulusal bankacılık olduğunu da göstermekteydi. Atatürk, güçlü bir finansal mimarinin, mevzuat alt yapısının sağlanması gerektiğine inandığından, Bankacılık ve para piyasası açısından ilgili dönemde bazı düzenlemeler yapmıştır. Örneğin 1715 sayılı ve 1930 tarihli TCMB'nin kurulması, 1933 yılında 2243 sayılı Mevduatın Korunması Kanunu, 1933 yılında 2279 Ödünç Para Verme İşleri Kanunu ve 1936 yılında çıkarılan 2999 sayılı Bankacılık Kanunu bunlardan dikkat çekenlerdir. Bu kurumlardan TCMB, bankacılık açısından etkin çalışmamış, daha çok paranın değerinin korunması ve emisyonu ile ilgilenmişti. Mevduatın korunması ve ödünç para verme işleri kanunları, özellikle yabancı bankaların işlemlerine belli kural ve sınırlamaların getirilmesi açısından önemlidir. Bunun yanında bankalara sermaye zorunluluğunun getirilmesi, tasarruf ve ticari mevduatların ayrı tutulmasının sağlanması, bankalara şirket olma zorunluluğu getirilmesi, tefeciliği, yüksek faizi önlemesi ve kredi düzenlemesi içermesi ve de zorunlu karşılık uygulamaları (Eroğlu, 2010, s. 31) belli finansal standartların oluşturulduğunu göstermekteydi. Çelebican (1982, s. 25) çalışmasında ilgili dönemde yabancı bankalar açısından toplam 15 bankanın olduğunu, bunların daha çok merkezi yurt dışında olan bankaların şubeleri gibi çalıştığını ve işlemlerinin yabancı para cinsinden yapıldığını, yabancı bankalardan sadece Osmanlı Bankası ve Selanik Bankasının merkezlerinin İstanbul'da olduğunu ve 1925'de yabancı banka sayısının 18'e çıktığını belirtmiştir. Atatürk dönemiyle birlikte ise ulusal finansal mimarinin oluşturulması önem kazanmış ve finansal olarak getirilen ve yukarıda sıralanmış olan düzenlemeler ve standartlarla yabancı banka sayısı kademeli olarak 1938'de 9'a kadar düşmüştür.

Finans felsefenin sürekli ele aldığı konulardan bir diğeri, paranın değer problemi ve bağımsız bir para politikasının varlığıdır. 1930 tarihi TCMB'nin kurulması, bağımsız bir finans politikası ve uygulamaları açısından önemlidir. Ancak bunun tüm kurumlara işlevsellik olarak yansıdığını söylemek o dönem için zordur. Çünkü Osmanlı devletinde dış ticaret ve genel ekonomik performans, ticaretin gelişmesine paralel bir biçimde değişirken, dünyanın egemen gücü İngiltere'ydı. Örneğin 18. Yüzyılda İngiltere'nin dış ticaretindeki büyüme % 1,7 iken 19. Yüzyılda bu oran % 4,5'e çıkmış; İngiltere'nin Osmanlı'ya yaptığı ihracat değeri 18. Yüzyıl

boyunca 250.000 sterlinden 19. Yüzyıl sonunda 3.700.000 sterline yükselmiştir (Tezel, 1982, s. 62). İlgili dönem için F.List'in İngiltere'nin ekonomi politikalarını, serbest ticaret sistemini kurmayı amaçlayan ve tüm ulusların kozmopolitik birliğini vurgulayan yönlerini eleştirdiği bilinmektedir (Ünal, 2013, s. 13). 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı devletinin ihracatı ağırlıklı olarak tarım ürünlerine dayalıydı. Bu dönem ihracatta İngiltere, Avusturya-Macaristan, Fransa, Almanya, Rusya, ABD ve İtalya gibi ülkeler öne çıkmakta; tütün, üzüm, ham ipek, fındık, pamuk, arpa, tiftik, ipek kozası, afyon, incir, halı ve işlenmemiş madenler ihracat açısından önem sırasına göre dikkat çeken ürünler olmakta; yabancı sermayenin dağılımı da önem sırasına göre parasal açıdan demiryolları, madenler, bankalar, sanayi ürünleri ve Düyûn-i Umûmiyye odaklıdır (Eldem, 1994, s. 118).

Atatürk dönemi dış ticaret değerlerine bakıldığında milli firmaların ihracatına önem verilmiştir. Bunun sonucunda 1923 yılına göre 1938'de ithalat %3 artarken, ihracat %71 gibi önemli bir artış göstermişti. Aslında bu durum doğru ekonomi politikaları ve uygulamalarının bir çıktısıdır. Ancak Eroğlu'nun (2010) çalışmasında da vurguladığı 1929 yılına kadar zorunlu olarak uygulanmakta olan gümrük politikalarına bağlı liberal ekonomi anlayışı dış ticaret açığını artırırken, 1930 sonrasında sosyalist ve ulusal ekonomi anlayışına dayalı uygulamalarla dış ticaret açığı pozitif dönüştür. Tablo 1'de bu değişimin süreci, ihracat, ithalat ve gümrük vergisine bağlı yapısı izlenebilir.

Tablo 1. Atatürk Dönemi dış ticaret göstergeleri (milyon TL)

Yıllar	İthalat	İhracat	Fark	*Gümrük vergisi %
1923	145	85	-60	-
1924	194	159	-35	-
1925	242	192	-50	-
1926	235	187	-48	15
1927	211	158	-53	14
1928	224	174	-50	15
1929	256	155	-101	16
1930	148	152	4	38
1931	126.6	127.2	0.6	35
1932	86	101	15	45
1933	75	96	21	50
1934	84	92	5	38
1935	89	96	7	42
1936	93	118	25	51
1937	114	137	24	46
1938	150	145	-5	33

Kaynak: Töre, 1982, s. 61, *Tezel, 1982, s. 147.

Atatürk dönemi para politikasını daha iyi değerlendirebilmek için ilgili dönemdeki diğer göstergelere de bakılmalıdır. Konu ile ilgili en kapsamlı veri, Tezel (1982)'in kitabındadır. İlgili dönemde en temel sorun, sermaye yetersizliğidir. Özellikle ulusal firmaların kredi bulma zorlukları ve sermayeye ulaşım sorunu daha ön plandadır. Eroğlu (2010, s. 23-36) ve Korum (1982, s. 64-78) Atatürk döneminde uygulanan para politikalarını, haklı olarak 1923-1929 ve 1930-1938 olmak üzere iki dönemde incelemişlerdir. Bu dönemler, ilk dönemde Lozan antlaşmasına bağlı gümrük vergileri nedeniyle liberal politikaların izlendiği ekonomi dönemi ve 1930 sonrası Büyük Buhranın da etkisiyle daha devletçi politikaların izlendiği ulusal ekonomi dönemidir. Atatürk, sermaye temini ve kullanımı için finans kurumlarının önemini çok iyi biliyordu. Örneğin banka kredileri, Atatürk'ün 16 yıllık iktidar döneminde %133 artış gösterirken; dönem başında GSMH'nın %19'unu, dönem sonunda ise %15'ini karşılamaktaydı. Buradaki azalışın temel nedeni GSMH'nın %200 gibi kredilere göre daha yüksek artış göstermesidir. Bunun yanında sermaye ihtiyacının karşılanmasında temel unsurlardan olan mevduat miktarı, 16 yıllık dönemde %286 artışla oransal olarak GSMH'ya göre çok daha yüksek bir değere sahip olmuştur. Dolayısıyla Atatürk'ün F.List'in de temel görüşü olan ulusal finansal güçlerin ve kurumların kullanılması yoluyla büyümeye inandığı anlaşılmaktadır.

İlgili dönemin yeni temel parasal anlayışını gösteren diğer bir uygulama, dolaşımdaki para miktarıyla ilgilidir. Atatürk, emisyon miktarındaki artışın ekonomik dengesizliğe neden olabileceğini bilmekte ve buna müsaade etmek istememektedir. Örneğin bu dönemde dolaşımdaki para miktarı, diğer ekonomik göstergelere göre %22 gibi çok daha düşük bir oranda artış göstermiştir. Atatürk, büyüme ve gelişmenin güçlü sermaye yapısıyla başarılabilirliğini görüyor ve piyasada dolaşan para miktarından ziyade, milli bankacılık sistemi üzerinden mevduat ve kredilerle bunu başarmayı hedefliyordu. Atatürk'ün genel bankacılık sistemi ve paranın dolaşımı ile ilgili teşhisi doğrudu, çünkü ilgili dönemin başında Tezel (1982, s. 114)'e göre; yabancı bankaların payı mevduat için %78 iken, krediler için %53'dü. 1938 yılı için bu oranlar ise sırasıyla %22 ve %25 olacaktı. Buna karşın özel Türk bankalarının mevduat içindeki payı Atatürk dönemi başında %12'den %35'e; kredilerin payı ise %5'den %26'ya yükselmişti. Aynı şekilde devlet bankalarının payı da dönem başında mevduat için %10'dan %43'e; kredilerin payı ise %42'den %49'a yükselmişti.

Tablo 2. Temel bazı parasal ve ekonomik göstergeler (milyon TL)

Yıllar	Banka Kredileri	Dolaşımdaki kağıt ve madeni para	Banka mevduatı	Gsmh	Nüfus	Vergi geliri
1923	-	-	-	633	13	95
1924	123	156	76	758	13	115
1925	134	159	89	846	13	138
1926	145	159	117	982	13	149
1927	149	159	129	892	14	163
1928	191	165	171	991	14	180
1929	204	168	211	1150	14	183
1930	214	169	207	1199	15	165
1931	201	170	212	1276	15	141
1932	175	167	184	1198	15	162
1933	181	153	190	1359	16	156
1934	191	155	185	1450	16	144
1935	200	163	195	1415	16	155
1936	220	175	244	1686	16	135
1937	280	188	272	1742	17	163
1938	287	191	294	1896	17	203

Kaynak: Tezel, 1982, s. 111.

Sermaye piyasaları açısından Atatürk dönemini daha iyi değerlendirebilmek için Osmanlı Dönemine uzanan bir yapıyı irdelemek gerekmektedir. Çünkü sermaye piyasalarının anahtar kurumu borsalardır ve kurumsal yapısı itibarıyla piyasaların geçmişine bakılması gerekmektedir. 19. Yüzyıl, Osmanlı Devleti açısından gelişime açık ve Almanya gibi Batı ülkelerini gerek eğitim, gerekse sanayileşme açısından örnek alındığı dönemdi. Bunun yanı sıra, İngiltere ile imzalanan 1838 serbest ticaret antlaşmasıyla başlayan Avrupalı ülkelere yakınlaşma süreci, 1839 Tanzimat Fermanı ilanı, 1845 İstanbul Bankasının kuruluşu, 1854 Kırım savaşı ve 1855 istikrazı, 1856 Islahat Fermanı ilanı, 1863 Osmanlı Bankasının kuruluşu, 1863'den itibaren sıklaşan istikraz tahvilleri ve 1881 Muharrem Kararnamesiyle Düyunu Umumiye'nin kurulmasıyla devam etmiştir. Bunun yanında, 1908 sonrası Osmanlı devletinde, özellikle belirginleşen liberalleşme hareketleriyle azınlıklara önemli imtiyazlar verilmiş, verilen imtiyazlarla da ilgili dönemde ciddi ölçüde aracı ve bankerlerin oluşturduğu aşırı spekülasyon yapı, kurumsal bir borsaya ihtiyacı artırmıştır. Bu ihtiyacın sonucunda 1860 yıllarda başlayan Borsa kurma çabaları, 1873 yılında "Dersaadet Tahvilat Borsası"nın Maliye Bakanlığına bağlı olarak kurulmasıyla neticelenmiştir. Osmanlı Devleti'nde borsanın kurulması, yukarıda açıklandığı gibi, önemli bir takım politik ve ekonomik olayların devamında olmuştur. Buradaki olayların detaylarına çalışma konusu kapsamında olmadığı için girilmemiştir.

Ancak, Avrupa ülkelerinin hızlı bir sanayi gelişim süreçlerine girmeleri, birçok yabancı tacirin şirketleşme faaliyetine yönelmelerine neden olmuş, azınlıklara tanınan imtiyazlar ve yasal boşluklar kullanılarak menkul kıymet yatırımları hızlanmıştır. Başlangıçta borsada işlem

gören hisse senetleri, yabancı şirketlere aittir. 1908 yılındaki II. Meşrutiyet'in ardından ise yerli şirketlerin katılımıyla 1914 Birinci Dünya Savaşına kadar İstanbul Borsasına kote devlet ve kamu kesimi borçlanma tahvili sayısı 23'e, yerli ve yabancı şirket hisse senedi sayısı 78'e, şirket tahvilleri 13'e ve toplam menkul kıymet kalemi 114'e yükselmiştir (Fertekligil, 1993, s. 45). 1873 Borsanın kuruluşunu takiben birçok politik, sosyal ve ekonomik olaylar yaşanmıştır. Örneğin 1906 yılında Borsanın tüzüğü değiştirilerek, yeni adı "Esham ve Tahvilat Borsasına" dönüştürülmüştür. Birinci Dünya Savaşıyla kapanan borsa, 1923 yılında, Yeni Türkiye hükümeti tarafından açılmış, ilk olarak kambiyo işlemlerine başlanmış ve 1929 yılına kadar geçen süre borsa için Fertekligil (1993, s. 137)'in kitabında "geçiş dönemi" olarak ifade edilmiştir. 14 Mayıs 1929 tarihinde 1447 sayılı Menkul Kıymet ve Kambiyo Borsası Kanunu kabul edilmiştir. 1929 krizinin ortaya çıkması ve tüm dünyayı etkisi altına almasıyla 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çıkarılarak, ödemeler dengesini sağlamaya dönük kambiyo denetime başvurulmuştur. Boratav (2005, s. 60) çalışmasında 1908-1922 ile 1923-1929 dönemlerinde çarpıcı bir süreklilik arz eden benzerlik olduğunu, 1930-1939 döneminde ise farklılaşmanın belirginleştiğini vurgular. Boratav'a göre 1929'a kadar tarımsal hasılanın büyüme hızı, yeni dönem ekonomik gelişmesinin de anahtar dinamizmi olarak, milli hasılanın % 46'sını oluştururken; sanayileşme açısından ise anlamlı bir farklılık olmamıştır. Atatürk dönemi ile ilgili sermaye piyasaları açısından diğer önemli bir gelişme 1938 yılında Borsanın Ankara'ya taşınmasıdır.

Sonuç olarak Atatürk dönemi para ve sermaye piyasaları açısından finans uygulamaları değerlendirildiğinde; yabancı banka ağırlıklı ortaya çıkan bir yapının kırılabilmesi açısından önemli finansal düzenlemelerin yapıldığı, ulusal bankacılığın teşvik edildiği, ulusal bankaların kurulmasında sektörel ilişkilere önem verildiği, büyümenin emisyonla daha çok mevduat-kredi ilişkisine bağlı olarak sağlanmaya çalışıldığı, Türk Parasının değerinin korunmasına önem verildiği, sermaye piyasalarının likidite ve kambiyo açısından kullanılmaya çalışıldığı ve devlet eliyle milli bir sanayi oluşumunun başlatıldığı vurgulanmalıdır. Söz konusu bu uygulamaların, iktidar dönemi öncesi ve sonrası dönemlerde Atatürk'ün etkilendiği finansal görüşlerden hareketle bir "Ulusal Finans Anlayışı" çıktısı olduğu belirtilmelidir. Bu çıktıya en güzel örnek, ulusal banka sayısının Atatürk'ün iktidar dönemi sonunda, % 105 artması (19'dan 39'a) ve yabancı banka sayısının % 40 azalması (15'den 9'a) gerçeği gösterilebilir. Tablo 2'den, Atatürk dönemi temel parasal göstergeler de incelenebilir. Bu göstergeler, sermaye piyasaları açısından değerlendirildiğinde; Atatürk dönemi diye ifade ettiğimiz 1923-1938 dönemi, zor ve kritik bir dönem olması nedeniyle borsa, her ne kadar canlandırılmaya çalışılsa da 1929 krizinin etkisiyle menkul kıymetlerden daha çok kambiyo işlemlerine odaklanıldığı, yeni bir borsa oluşturmaktan ya da geliştirmekten daha çok, likidite problemlerinin çözülmeye çalışıldığı ve sınırlı düzenlemelerle mevcudun devam ettirilmesi biçiminde hareket edildiği söylenmelidir.

3.2. Yatırımlar Açısından Atatürk'ün Finans Uygulamaları ve Felsefesi

"Yatırım" kavramı, finans uygulama alanının ve felsefesinin temel unsurlarından birisidir. Günümüzde gerek kamusal gerekse özel sektör açısından yatırım felsefesi, büyük önem taşımaktadır. Çünkü yatırım felsefesi, bugünden daha çok, gelecekte olması gerekene dair kararlarla ilgilidir. Ülke çıkarları açısından ya da Atatürk'ün finans felsefesinin bir çıktısı olarak düşünüldüğünde; yatırım uygulamaları ve felsefesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kazanımları ve onların gelecekte konumlandırılması açısından önem taşımaktadır. Atatürk'ün yatırım felsefesinde, 1930 öncesi döneme göre 1930 sonrası, daha devletçi bir planlamanın hâkim olduğu bir uygulamalar dönemi olarak değerlendirilmiştir. 1930 öncesi, Atatürk'ün yatırım felsefesinin şekillenmesinde, Lozan antlaşmasının getirdiği gümrük vergilerinin düşüklüğüne bağlı olarak daha liberal ekonomi politikaları takip edilmiş, buna karşılık ulusal firmaların krediye erişim sorunlarının çözülmesi için bankaların oluşumları sağlanmıştır. Örneğin: İş Bankasının kurulması, Ziraat Bankasının statü değiştirmesi ve Sanayi Maadin Bankasının kurulması gibi. 1930 sonrası ise kısmen finansal kurumların varlığı, büyük buhrana bağlı olarak oluşan uluslararası sıkıntılar, daha devletçi politikaların ve güçlü finansal kurumların oluşumuna

zemin hazırlamıştır. Örneğin: TCMB'nin kurulmasıyla hem ulusal paranın değeri hem de fiyat istikrarına odaklanılmış, bu dönemde ülke sathına yayılan bir yatırım seferberliği başlatılmıştır.

Atatürk'ün iktidar döneminin başlarında 145 milyon TL ile ithalat, 85 milyon TL'lik ihracatın çok üzerindeydi. Korum'un (1982:66) çalışmasında verdiği, ithalatta öne çıkan ürünlerin yüzdelik değerleri hesaplandığında, % 43,2 ile dokuma, % 8 buğday ve un, % 7,5 şeker, % 6,2 çay, % 5,5 makine, % 5,3 demir-çelik, % 4,8 benzin; diğer ürünler olarak ise ziraat aletleri, limon, gaz yağı, hurma gibi ürünlerle devam etmektedir. Sadece burada sayılan ithalat kalemleri dikkate alındığında, ülkenin üretim gücünün zayıflığı ve iklimsel avantajlarına rağmen tarım sektöründe de ithalatın yoğun olduğu izlenmektedir. Yatırım uygulamaları ve felsefesi açısından, Atatürk'ün konuya yaklaşımı, ülkenin altyapısı olmadan sadece üst yapısıyla ülke problemlerinin çözülmemeyeceği şeklindeydi. 1923 Atatürk'ün İzmir iktisat kongresindeki "Siyasi ve askeri muvaffakiyetler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi muvaffakiyetler ile tetviç edilmezlerse husule gelen zaferler payidar olmaz, az zamanda söner." sözü, Atatürk'ün ülkedeki ekonomik problemlerin çözümünün finansal başarılarla ve kurumsallaşmaya bağlı olduğunu, başarıların ancak iktisatla tamamlanacağını göstermektedir. Bu amaçla yapılan yatırım uygulamalarından bazıları şunlardır: 1930 öncesi Atatürk döneminde, imalat sanayinin büyütülmesi amacıyla 1924'te İş Bankası; 1925'te de Sanayi ve Maadin bankası kurulduğunu belirtmiştik. Kredi sorununun aşılması ve ihtiyaç duyan sektörlerin desteklenmesi amacıyla, 1924'de Ziraat Bankasının statüsü, Anonim Şirket haline getirilerek tarım sektörü desteklendi (Yücel, 2015, s. 23). 1926'da inşaat sektörünün desteklenmesi amacıyla, Emlak ve Eytam Bankası kurularak Osmanlı döneminden bugüne sermaye birikimine katkı sunan Eytam Sandıklarının Bankacılık sistemine dönüşümü sağlandı. Bunların yanında, ülkenin geniş bir yatırım ağının oluşumu ve özel sektörün bu oluşumdaki payının artırılması amacıyla, 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı.

Atatürk dönemi yatırım uygulamaları ve felsefesini daha iyi anlayabilmek amacıyla, yatırım uygulamalarına ait bazı temel değerler, revize edilen tablo 3'de sunulmuştur. Bu tabloda 1930'lu yıllardan itibaren ulusal ekonomiyi desteklemek amacıyla; gümrük vergileri ve ithalata bağlı diğer vergilerin yükseltilecek etkin olarak kullanıldığı söylenebilir. Bu süreçte her iki kurda, Türk Lirasının hem istikrarlı hem de zaman içinde kademeli bir değer kazanma süreci yaşadığını belirtebiliriz. Yatırımlar açısından asıl dikkate alınacak unsurlar ise; demir-çelik, çimento, kâğıt, cam, pamuklu dokuma, yünlü dokuma ve şeker ithalatı dâhil, ulusal üretim kapasitesiyle ülkenin ihtiyaçlarının karşılanması yüzdesidir. Tabloda yer alan bu göstergelerin, ithalat ve yurtiçi üretim dahil, ülke içindeki üretim değerlerinin payı yüzde olarak verilmiştir. Bu yüzdelere göre demir-çelik sektörünün ulusal üretim kapasitesi Atatürk döneminde artırılamamış görünmektedir. Buna karşın, kâğıt ve cam sektöründe, 1936 yılından sonra etkinlik sağlanmaya başlanmıştır. Örneğin ülke ihtiyaçlarının karşılanmasında kâğıt sektörü için %24, cam sektörü için %63 oranlarına varan ulusal üretim seviyeleri yakalanmıştır. Dokuma sektörü, ithalat açısından ilk sırada gelen sektördür. Dolayısıyla 1924'lü yıllarda, sırasıyla pamukluda %4; yünlü dokumada %19 seviyelerinden neredeyse ülke ihtiyaçlarının tamamına yakın bir üretim seviyesine ulaşılmıştır. Aynı durum çimento ve şeker üretimi için de geçerlidir. Dolayısıyla 1927 yılında uygulamaya geçirilen Teşviki Sanayi, 1932'de 1. Beş yıllık Sanayi Planı uygulamaları, sanayi göstergeleri ve üretim değerleri üzerinde büyük katkılar sunmuştur. Bu dönemde özellikle küresel krizin etkilerinin hafifletilebilmesi ve güçlü bir ulus ekonomisinin oluşturulabilmesi için 1925'de kurulan Sanayi ve Maadin Bankasının yerine 1932 yılında DSO (Devlet Sanayi Ofisi) ve Sanayi Kredi Bankası (SKB) kurulmuştur. Ancak, süreçteki radikal değişim kendini henüz tamamlamadan, 1933'te tekrar bu iki kuruluşun yerine Sümerbank kurulmuş, tek elden sanayinin desteklenmesi ve personel eğitiminin bu doğrultuda düzenlenmesi sağlanmaya çalışılmış, başka bir ifadeyle Sümerbank ülkenin başlamış olduğu Sanayi Hareketinin merkezine alınmıştır (Yücel, 2015, s. 35). Ulusal Sanayinin ihtiyaç duyduğu madenleri çıkarmak ve gerekli enerjiyi tedarik etmek için 1935'de Etibank, Türk Denizcilik sektörünü finanse etmek amacıyla 1938'de Denizbank kurulmuştur.

Tablo 3. 1923-1938 dönemi bazı temel yatırım değerleri*

Yıllar	Gümrük vergisi	İthalat d. bütün vergileri	** \$/TL	** £/TL	Demir Çelik	Çimento	Kağıt	Cam	Pamuklu dokuma	Yünlü dokuma	Şeker
1923	-				0		0	0			
1924	-				0	0,75	0	0	0,04	0,19	
1925	-		1,87	8,95	0		0	0			
1926	0,15	0,26	1,93	9,35	0		0	0			
1927	0,14	0,28	1,96	9,51	0	0,42	0	0	0,13	0,19	0,07
1928	0,15	0,29	1,97	9,57	0		0	0			
1929	0,16	0,26	2,08	10,1	0	0,49	0	0	0,12	0,24	0,10
1930	0,38	0,38	2,12	10,3	0		0	0			
1931	0,35	0,35	2,12	9,64	0		0	0			
1932	0,45	0,45	2,11	7,41	0		0	0			
1933	0,5	0,54	1,66	7,02	0		0	0			
1934	0,38	0,49	1,26	6,37	0	0,99	0	0	0,52	0,83	0,94
1935	0,42	0,56	1,26	6,17	0		0	0			
1936	0,51	0,63	1,26	6,25	0	0,97	0,13	0,61	0,55	0,86	0,75
1937	0,46	0,59	1,26	6,24	0						
1938	0,33	0,41	1,26	6,16	0	0,87	0,24	0,63	0,57	0,81	0,40

*Üretim seviyelerinin yüzde değerleri, ülkenin toplam ihtiyaçlarının yüzdesi biçimindedir.

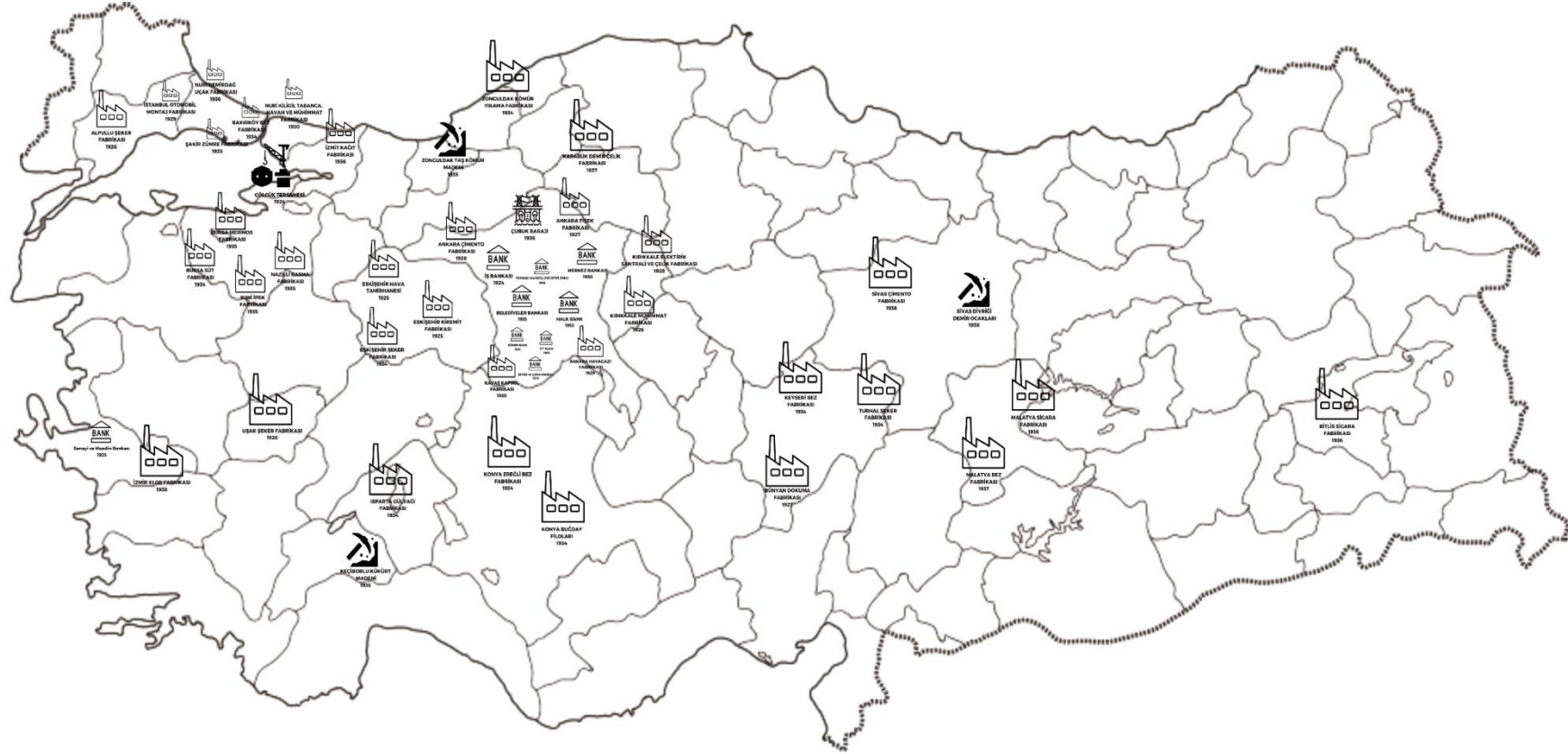
** 1933-34 dolar altın paritesinde azalış; 1931-32-34-38 sterlin altın paritesinde azalış; 1925 sterlin altın paritesinde artış kur değerini etkilemiştir.

Kaynak: Tezel, 1982.

Sonuç olarak bir finans uygulaması olarak yatırımlar, bireysel açıdan üretimi desteklerken, kurumsal açıdan işletmelerin büyümesine ve gelişimine katkılar sunmaktadır. Ülke çıkarları açısından bakıldığında, yatırımların, ekonomik değerleri kadar sosyal bir yönü vardır. Özellikle, Atatürk dönemi olarak ifade edilen dönemde; ülke, hem sistemsel bir değişime gitmiş hem de yüzyıllardır süregelen bir yönetim anlayışının tüm coğrafyadaki dağılımının yeniden reorganizasyonunu hedeflemiştir. Bu süreçte yatırımlardan amaç, karlılıktan ziyade; eğitim, toplumsal kalkınma, ulus ekonomisini büyütme, sermaye birikimini sağlama, özel teşebbüsü teşvik etme, katılımcılığı artırma ve finansal olarak yeni yapılanmanın desteklenmesidir. Atatürk, ülke sathına yayılan yatırımlarla, Anadolu olarak ifade edilen şehirlerin, yeni bir yapılanma sürecine gireceklerini öngörmüş ve sadece üretim süreçlerinin değil toplumsal kalkınmanın da yeni yapılanmada oluşacak beşeri sermaye hareketleriyle hızlanacağını düşünmüştür. Bilhassa yatırım finansmanında kredi mekanizmalarının oluşturulmasına büyük önem vermiştir. Çünkü Atatürk için önemli olan, tüm sektörlerin geliştirilmesi ve ihtiyaç duyulan ürünlerin tedarikinde, ulusal kaynakların oluşturulmasıyla bölgesel gelişimin teşvikidir. Aşağıda, Atatürk dönemi yatırımlarının coğrafi haritalaması, burada belirtilen ülke sathına yayılan yatırım stratejisinin önemini daha iyi değerlendirmeye imkân verecektir. Aysan'ın (1986, s. 643) çalışmasında Atatürk dönemi yatırım felsefesi ile ilgili aşağıdaki şu değerlendirmeleri, uygulanan politikaların ideolojik liberal-sosyalist tartışmaların çok ötesinde olduğu ve ülkenin ihtiyaç duyduğu “hedef odaklı bir kalkınma” olduğunu açıklamaktadır.

“Devletin üst yapı mal ve hizmet üreten kuruluşları geliştikçe halka devredilmesini sağlayacak bir yönetim uygulanması gereklidir. Devletin tüketim malı üreten üstyapı işletmelerinin çalıştığı alanlar geliştikçe, bu alanlarda halk sermayeleri biriktikçe ve işletmeleri yönetecek yönetim yetenekleri geliştikçe, bu işletmelerin hisseleri halka satılmalıdır. Bu hisse satışından sonra da işletmelerdeki devlet yönetimi bir süre daha sürdürülebilir; ancak, devlet bu işletmeleri tümüyle devretme fırsatı buldukça bu alanlardan çekilmeli, bu hisse satışından elde edilen fonlar, gelişmemiş diğer alanlarda ve bölgelerde yeni devlet yatırımlarının yapılması için kullanılmalıdır”.

ATATÜRK DÖNEMİ YATIRIMLARIN TÜRLERİNE GÖRE COĞRAFİ HARİTALAMASI

3.3. Finansal Yönetim Açısından Atatürk'ün Finans Uygulamaları ve Felsefesi

“Finansal yönetim” kavramına, ülkesel açıdan bakıldığında; temel olarak ülkelerin ihtiyaç duyduğu uygulamalar, fonların sağlanması, korunması ve etkin olarak yönetilmesiyle ilgilidir. Günümüz devlet yapısı için çok daha önemli olan “finansal yönetim anlayışı”, Atatürk dönemi olan 1923-1938 yılları arasında çok daha anlamlıydı. Çünkü savaştan çıkmış, yıpranmış ve yağmalanmış bir ülke yönetiminden, yeni bir politik sisteme evrilen bir ülkenin, gerek sosyal gerekse kurumsal finansmanının karşılanarak güçlenmesi gerekmektedir. Böyle bir süreçte, hem özel sektörün hem kamu ve sosyal çevrenin, finansman sıkıntıları çok yüksek boyuttaydı. Sermayeye ulaşma ve bu sermayenin kullanımı konusunda bankacılık ve finansal sistem, ağırlıklı olarak yabancı kuruluşların elindeydi. Bunlara ilaveten 1. Dünya savaşını sonra erdiren birtakım anlaşmalara dayalı yükümlülükler ülkede devam etmekte ve Osmanlı döneminden devir alınan bazı borçlar bulunmaktaydı. Atatürk, askeri bir lider olması yanında çağının gerektirdiği devletin ihtiyaçlarını bilerek milli kurtuluşun ve bağımsızlığın çözümü konusunda öncülük alabilecek bir kişilikteydi. İlave olarak yeni Türkiye Cumhuriyeti, yüzyıllardır süren gelen hanedan anlayışından halk idaresini referans alan bir yönetime geçmişti. Böyle bir yapı ve ulus-devlet anlayışının odak olması, yeni bir devlet inşasını ve finansal kurumsallaşmayı gerektirmekteydi. Bu sebeple Atatürk, 16 Mart 1923’de Adana’da çiftçilerle yaptığı görüşmede, devletin yönetimindeki hükümetin finansla ilgili görevini şu şekilde açıklamıştı (Arıburnu, 1973): “*Hükümetin iki hedefi vardır: biri milletin mahfuziyeti, ikincisi milletin refahını temin etmektir.*”

Açıklamada vurgulanan “halkın korunması ve refahının sağlanması” hedeflerinin sağlanması, doğru bir finansal yönetim anlayışına dayalı olmak mecburiyetindeydi. Uygulanacak politikalar, hem temel ekonomik teorilere uygun hem de gelecek beklentileri karşılamalıydı. Atatürk, bilindiği üzere, Osmanlı’nın son dönemlerinde Batı tarzı modern bir eğitim müfredatı ile yetişmişti. O nedenle F.List’in savunduğu milli ekonomi anlayışından haberdardı. F.List, liberal ya da sosyalist sistemleri, ekonomideki milli imkânları dikkate almaması noktasında eleştiriyor ve milli imkânların zenginleşme için devreye sokulmasını öneriyordu. List, devleti insana benzetmekte, insanın yetkinleşmesinin potansiyel güçlerinin (kuvve) açığa çıkarılmasına ve geliştirilmesine bağlı olduğunu söylemekteydi. İlave olarak devlet ve milletin gelişebilmesi için de milletin ve devletin sahip olduğu kuvvetlerinin etkin kullanılması gerektiğini söylemekteydi. Böylece List, iktisatta milli unsurlara ve milliyet fikrine ulaşmaktaydı (List, 1927, s. 8-9). Ünal (2013, s. 8) List’i, kalkınma yapıcılarının, planlayıcılarının ve teorisyenlerinin büyük büyük babası olarak açıklamakta ve List’in çalışmalarında “milli ekonomi” yerine bazen “ekonomi-politik” kavramının kullanıldığını belirtmektedir. Yakut (2017, s. 7) ise milli ekonomi politikasını, sermayenin yabancıların ve ülkede yaşayan gayri Müslimlerin elinden alınarak Müslüman-Türk girişimci sınıfına verilmesiyle ilişkili olarak açıklamaktadır. Yukarıda bu bölümün hemen öncesinde belirtilen, para-sermaye piyasaları ve yatırımlar açısından Atatürk’ün finans felsefesindeki ilkeleri birlikte düşünüldüğünde, Atatürk’ün, finansın yönetiminde borçlanmadan ziyade kredi ve mevduat imkânlarının kullanılmasına dayalı *milli bir finans felsefesini* benimsediği belirtilmelidir.

Atatürk dönemi finans anlayışı, bir bütün olarak 100 yıllık tarihsel bir sürece bakışı gerektirmektedir. İlgili dönemi bugün daha iyi analiz edebilmek ve değerlendirebilmek için, finansal veri sıkıntısının aşılması oldukça önemli bir boyuttadır. Ancak eldeki mevcut veriler dikkate alındığında, aşağıdaki tablolardan izlenebileceği gibi, GSMH’ya etki edebilecek faktörler için tek taraflı regresyon analiz sonuçları, kısıtlı veriyle de olsa yapılmış ve tablo 4 ve 5’de görülebileceği üzere %93.6 ile mevduatların; %91.3 ile banka kredilerinin ve %52.8 ile vergi gelirlerinin, GSMH üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Uygulanan politikalar ve doğru finansal stratejiler, % 200 GSMH’da artış sağlamıştır. Ülkenin ekonomik olarak geliştirilmesinde, krediler ve mevduatlar etkin olarak kullanılmıştır. Ancak, bu dönemde, finansal kurumların oluşturulması ve etkinleştirilmesine dönük uygulamalara ağırlık verildiği de vurgulanmalıdır. Literatürde Atatürk dönemi olarak terimleştirilen bu dönem, ulusal paranın

değerinin korunduğu, milli sermaye oluşumuna dönük uygulamalara ağırlık verildiği, bütçe denkleğinin sağlanması anlayışına bağlı kaldığı, ağırlıklı olarak sanayileşmede ithal ağırlıklı ürünlere odaklanıldığı, para ve maliye politikalarında ülke menfaatlerini önceliğe alan bir yapıda kaldığı, toplumsal refahın sağlanmasına ve de ülke sathına yayılmasına önem verildiği bir dönem olarak özetlenebilir.

Tablo 4. Banka kredilerinin GSMH'yı açıklamasında regresyon ve ANOVA sonuçları

Model Özeti						
Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Tahminlerin Standart Hatası		
1	.913 ^a	.833	.821	153.61017		
a. Sabit Değişken: Banka Kredileri						
ANOVA Sonuçları ^a						
Model		Kareler Toplamı	Df	Ortalama Kare	F	Anlamlılık
1	Regresyon	1649897.752	1	1649897.752	69.923	.000 ^b
	Artık	330345.186	14	23596.085		
	Toplam	1980242.937	15			
a. Bağımlı Değişken: GSMH						
b. Sabit Değişken: Banka Kredileri						

Tablo 5. Mevduatların GSMH'yı açıklamasında regresyon ve ANOVA sonuçları

Model Özeti						
Model	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Tahminlerin Standart Hatası		
1	.936 ^a	.876	.867	132.45053		
a. Sabit Değişken: Mevduatlar						
ANOVA Sonuçları ^a						
Model		Kareler Toplamı	Df	Ortalama Kare	F	Anlamlılık
1	Regresyon	1734638.955	1	1734638.955	98.878	.000 ^b
	Artık	245603.983	14	17543.142		
	Toplam	1980242.937	15			
a. Bağımlı Değişken: GSMH						
b. Sabit Değişken: Mevduatlar						

Finansal yönetim açısından Atatürk'ün verdiği öncelik, felsefesi gereği, milli finansal kurumların oluşturulmasıdır. Bu kurumlar vasıtasıyla hem ihtiyaç duyulan sermaye birikiminin sağlanacak hem ekonominin finansman sıkıntısı aşılabilecek ve paranın değeri korunabilecektir. Atatürk'ün yatırım felsefesi bölümünde, bu finans kurumlarının kuruluş süreçleri detaylı bir biçimde yukarıda özetlenmiştir. İlave olarak ülke sathına yayılan hem finansal hem de reel yatırım kararları, sosyal devlet anlayışı dikkate alınarak ve ülkenin dışa bağımlılığının azaltılması doğrultusunda planlanmış ve hedeflenen başarı büyük ölçüde elde edilmiştir. Finans kavramı, tek başına düşünüldüğünde ve faiz ile ilişkilendirildiğinde olumsuz bir anlam taşır. Çünkü Osmanlı döneminde, finansal tartışmalar, para vakıfları, eytam sandıkları ya da memleket sandıkları özelinde, bu söz konusu olumsuzluk dikkate alınarak yüzyıllardır yapıla geldi. Bu tartışmalar sonucunda, olumsuz anlamına rağmen ilgili dönem finans kurumlarının, toplumsal çıkar amacı ile çalışmalarına izin verildi. Atatürk'ün finans felsefesinde ise devlet odaklı etkin bir finansal mimarinin, finansal kurumlar vasıtasıyla oluşturulması planlandı ve uygulandı. Sonuçta Atatürk'ün temel finans felsefesi, milli finansal kaynakların kurumsal altyapısının sağlanması, etkinleştirilmesi, ülke ve toplum refahının sağlanması amacıyla koordinasyona odaklıdır. Bunun yanında Sabır'ın (2006) çalışmasında belirttiği üzere, ilgili dönemde gerek kaynakların kıtlığı gerekse temel ekonomik dengenin sağlanmasının günümüzdeki makro ekonomik göstergeler kadar karmaşık olmaması, dengeli bir ekonomik anlayışı ön plana çıkarmıştır. Ekonomide bu dengenin sağlanması, enflasyonist politikalarından uzak durulması, ulusal paranın değerinin korunması, mümkün olduğunca bütçe denkleğine önem verilmesi, ülke sathına yayılan bir yatırım anlayışı, yatırımlarda temel unsurun milli ve kendine yeterlilik olması, sektörel ve bölgesel dinamiklere uygun planlı bir yatırım felsefesi uygulanması, ilgili dönem için önem taşıyan ve günümüzde hala önemini koruyan devletin

düzenleyici görevinin etkin olarak piyasaya yansıtılmasıyla olmuştur. Özetle Atatürk'ün finans felsefesinin, bir bütün olarak yerli unsurları dikkate alan bir finans anlayışına dayandığı söylenebilir.

Sonuç, Öneriler ve Genel Bir Değerlendirme

İnsan, ihtiyaçları çok olan ve ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan doğal bir varlıktır. Tüm bilimsel doğa çalışmaları, konusunu doğadan ve olaylardan; insan bilimleri de insandan ve insanla ilgili olaylardan alırlar. Pratik felsefenin Ekonomi (Tebdir-i menzil, İlm-i İktisad, Ekonomi-Politik) alanından doğan Finans bilimi, insan ihtiyaçlarının temin aracı olan parayı temel alır. Zira para, servetin ve zenginliğin aracıdır. Atatürk'ün döneminde finans (nakd), İktisat ya da Servet İlmi içinde ifade edilmekteydi. Yine ilgili dönemde iktisat/servet ilmi öğretimi, İdadilerde başlıyordu. Sebebi, insan-servet-mutluluk arasında var olan kopmaz ilişkidir. Çünkü pratik felsefede zenginlik, bazılarınca mutluluğun kendisi kabul edildiği gibi, bazıları tarafından insanı mutluluk erdemine ulaştıran bir araç olarak kabul edilir, insan ve mutluluğuyla ilişkisi nedeniyle servet ve zenginlik öğretimi, İdadilerde başlayan modern iktisat bilimi tarafından ele alınır. Çünkü para, birlikte yaşamda ortak değişimin ve dolayısıyla gelişimin aracıdır. O nedenle para, insan yaşamının gelişimi ve değişiminde önemlidir.

Atatürk'ün finans felsefesi, bir bütün olarak “para ve sermaye piyasaları, yatırımlar ve finansal yönetim” odağında üç aşamalı, 1929 öncesi ve sonrası iki dönemli bir felsefe olarak açıklanabilir. Birey ve toplum/devlet yaşamında paranın temini ve ihtiyaçların karşılanması meselesi, doğal olarak devlet yöneticilerinin veya siyasi liderlerin piyasalara bakışını ve onların yönetim felsefelerini etkilemektedir. Örneğin altın paradan kâğıt paraya, kâğıt paradan dijital paraya dönüşüm, günümüz iktisadı, finansı ve finans felsefesini etkilediği gibi devlet yöneticilerinin veya siyasi liderlerin yönetim ve finans felsefelerini de etkilemektedir. Atatürk'ün 1929 sonrası ikinci dönem (1930-1938 yılları) finans felsefesindeki değişim de böyle bir değişimdir. Söz konusu değişim, Büyük Buhran olarak adlandırılan dünyanın en büyük krizlerinden birisinin etkisi ve geçmiş siyasi yönetimden gelen bir takım zorunlu anlaşmalardan ya da uygulamalardan kaynaklandı. O nedenle çalışmalarda Atatürk'ün finans felsefesi, 1929 öncesi daha liberal bir yaklaşım olarak değerlendirilirken; 1929 sonrasında daha devletçi bir yaklaşım taşımaktadır. Bu değişim ve yaklaşımın arkasında, “milli duruş, bağımsızlık, milletin muhafazası, milletin ihtiyaçlarına ve refahına odaklanma, kişisel çıkarlardan daha çok toplumsal çıkarı esas alma ve açıklanabilir teorik temellerden ayrılmama” gibi değişmeyen ilkeleri vardır. Bu ilkeler, genel olarak irdelendiğinde; milli duruş ile devlet ve özel sektörün finansal ihtiyaçlarının karşılanması milli finans kurumlarıyla sağlanmıştır. Atatürk'ün finansal bağımsızlık ilkesi, hem insan hem toplum ve devlet felsefesinin en temel ilkesidir. Onun değişmeyen finans ilkelerinden bazıları, halkın egemenliğinin sağlanması, toplumsal refahın artırılması ve kişiye dayalı bir anlayış yerine, millet egemenliğine dayalı bir finans anlayışının ikame edilmesidir. Atatürk dönemi yatırım uygulamalarının planlanmasına bakıldığında, vurgulanan toplumsal ve ülkesel çıkarlar ile milli refahın önemi çok daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü Atatürk dönemi finans yatırımları ve uygulamaları, insani, ülkesel ihtiyaçların karşılanması ve ihtiyaçların ithalata dayalı temin etme yapısını kırabilmek amacıyla yapılmış yatırımlardır. Onun döneminde, hem yerli üretim artmış hem ithalata dayalı katlanılan maliyetler azalmış, hem de yurt sathına yayılan ulusal yatırım felsefesiyle toplumsal kalkınma ve gelişimin sağlanması hedeflenmiştir. Bu felsefenin temelinde yatan realite, tarıma dayalı, dış ticarete açılan ekonomik yapı ve güçlü merkezi devletin hem kırlarda hem de kentlerde sahip olduğu küçük üreticiliğin ağır bastığı yapıdır (Pamuk, 2022, s. 159). Bu yapı, Osmanlı döneminden 20. Yüzyıl Türkiye'sine devredilen, Türkiye özgü ve diğer az gelişmekte olan ülkelerden ayrılan yapıdır. Bu yapı, milli bir üretim potansiyeliyle makro ekonomik verilerde iyileşmeyi sağlayabilecek yapıydı. Dolayısıyla Atatürk döneminde tüm bunların finansmanı, geçmişteki bazı gelişmiş ülke örneklerinden hareketle belirlenmiş, borçlanmaktan ziyade ulusal mevduatlar ve krediler kullanılarak milli paranın değerini koruma planlanarak yapılmıştır.

Atatürk dönemine ilişkin araştırmalarda görülen en önemli eleştirilerden birisi, uygulanan politikaların halka ulaştırılmasında ve yaygınlaştırılmasında, öğretmen ve diğer eğitilmiş sınıf dışında yetersizliğin görülmesidir. Eğitimdeki bu olumsuz yapının, dönem itibarıyla ülkenin maddi ve beşeri sermayesindeki eksiklikten kaynakladığı belirtilebilir. Buna karşın Atatürk döneminde elde edilen başarılı uygulamalar, Avrupa basınında geniş yer alır ve bazı çalışmalarda vurgulanır. Örneğin Burak (2008, s. 226), Londra Genel Basın yazarlarından C. Jacquart'ın "Türkiye'nin Ekonomik Geleceği" raporunu incelemiş ve Atatürk'ün yedi asır öncesine dayanan fikirleri değiştirerek, 1911-1923 arası savaş sonrası uygulamalarıyla ülkeyi hızla toparlayabilmesinin, takdire şayan olduğunu belirtildiğini tespit etmiştir. Pamuk (2022, s. 87) çalışmasında, dünya ülkelerinin aralarındaki gelir farklılıklarının 19. yüzyıl başlarında oldukça düşük olduğunu ancak sanayi devrimiyle birlikte bu farklılıkların artmaya başladığını; dolayısıyla Atatürk'ün özellikle 1930 sonrası dönemde devlet eliyle sanayiye oluşturma ve büyüme girişimlerinde bulunduğunu vurgulamıştır.

Atatürk'ün finans felsefesinde yer alan ulusal unsurlarla (kuvvetler) ilgili iktisattaki değişimin en önemli çıktısı ülkeseldir. Yani finansal uygulamaların sonuçları, ülkenin temel ekonomik göstergelerine yansımıştır. Aşağıdaki tablo 6, Atatürk döneminin sonu itibarıyla, kişi başı milli gelir (KBMG) açısından Türkiye'nin ülkelere göre yapılan bir kıyaslamasıdır. Türkiye açısından bu tabloda, 1938'den 2022'ye Hindistan ve Mısır gibi ülkelere karşı göreceli bir üstünlük görünürken; Yunanistan, Japonya, Fransa ve ABD karşısında göreceli bir gerileme ve değişim durumu izlenmektedir. Bu noktada ilginç olan, aradan 100 yıllık bir süreç geçmiş olmasına rağmen, bugün neden hala finansal bir kısır döngüden çıkılamamış olması, kademeli de olsa değişmeyen ve az da olsa olumsuz yönde değişen bir çıkmaz yapının günümüze kadar taşınmış olmasıdır. Konu ile ilgili çok şey söylenebilir. Ancak geçmiş bilgilerden hareketle; biriken sorunların temelinde eğitim olduğu, insanların becerilerinin kullanılmamasına bağlı olarak istenen verimliliğin sağlanamadığı, özellikle sınırlı ya da düşük seviyede üretim teknolojisinin kullanılmasının bu kısır döngüyü çıkmaza sürüklediği söylenebilir.

Tablo 6. 1938 – 2022 KBMG (kişi başı milli gelir) karşılaştırması

Ülkeler	1938	2022
	KBMG	KBMG
Türkiye	1	1
Hindistan	0,71	0,25
Mısır	0,81	0,41
Yunanistan	1,95	1,97
Japonya	3,18	3,22
Fransa	4,32	4,55
ABD	6,85	7,22

Kaynak: 1938 değerleri Tezel (1982)'den alınmıştır. 2022 değerleri SPK'dan alınmış ve hesaplanmıştır.

Dünya, birçok açıdan çok hızlı bir değişim ve gelişim sürecindedir. Ülkemiz açısından değiştirememiş görülen sözünü ettiğimiz milli gelir tablosunu, daha iyi değerlendirebilmek ve anlayabilmek için Atatürk dönemi sonrası dünyadaki kritik finansal değişimlere ve olaylara bakılmalıdır.

Atatürk dönemi sonrası süreçte, özellikle 2. dünya savaşı olgusu, önemli finansal bir kırılmadır. Çünkü dünya, politik hükümlerlik gücünü, siyasi bir alandan paraya yani finans gücüne evirmiştir. Özellikle Bretton Woods finans sistemi, dünya ekonomik sistemini ve ülkelerini bütünüyle etkilemiş ve değiştirmiştir. Örneğin II. Dünya savaşı öncesi para birimi olarak sterlin daha ön plandayken; sonrasında ABD doları ön plana geçmiştir. 1971 yılında bu sistemin kaldırılmasıyla birlikte, doların egemenliği kaybolmamış ancak ülkeler arasında para savaşları ve ekonomik rekabet oldukça artmıştır. 1980'li yıllarla birlikte dışa açık bir ekonomik yapı, tüm dünyayı etkisine almaya başlamıştır. Belki de bu yapının öncüsü ve hazırlayıcısı Bretton Woods sistemidir. Bu dönemde dünya ticaretinde Asya ülkeleri daha ön plana çıkarken,

Türkiye'nin de içinde olduğu birçok gelişmekte olan ülke, rekabet savaşına dâhil olmuştur. 1990'lı yıllarla birlikte küreselleşme hız kazanırken, krizler de hızlanmakta ve bulaşıcılık etkisiyle birbirini takip etmekteydi. Örneğin 1992 ERM krizi, 1994 Türkiye, 1995 Meksika, 1995-96 Asya ülkeleri krizleri, 1997 Rusya, 1998 Arjantin, 1999 Brezilya ve 2000-2001 Türkiye krizleri, dünya için yeni bir finansal mimarinin habercisiydi. 2002'de dünya, finans alanında yeni bir para birimiyle tanışacak ve EURO oluşturulacaktı. AB açısından düşünülürse Euro ile birlikte, çoklu siyasal birliktelik parasal bir birliktelikle küresel bir güce ulaşmayı hedeflemişti.

2000 sonrası finansal yapı, milenyum olarak da ifade edilen, dijitalleşen ve dönüşen bir dünyayı temsil ediyordu. Teknolojik dönüşüm hız kazanırken, risk yönetimi anlayışı da finans alanı içinde yerini almaktaydı. Çünkü finansal varlık kavramı, yeni dünyada türev piyasa ürünleriyle farklı bir boyut kazanmış ve çeşitlenmiş, böylece kendisine yeni bir yön çiziyordu. Ancak 2007-2008 küresel ekonomik krizi, bir anda tüm dünyayı etkisi altına alırken, krize neden olan finansal ürünlerin başında çeşitlenmiş yapısıyla türev piyasa ürünleri gelmekteydi. Bu kriz, 1929 büyük buhranından sonraki en büyük kriz olarak gösterilecektir. Finans piyasalarının değişim ve dönüşümünde, krizler ve savaşların önemli olduğunu belirtmiştik. Bu krizi takiben 2009 yılında Satoshi Nakamoto, en önemli bir değişim olarak ilk kripto para ürünü olan Bitcoin'i dünya ile tanıştıracaktır. Bu para, merkeziyetsiz bir para sistemi olarak tanımlanırken, merkez bankalarının varlıkları sorgulanmaya başlayacaktır. Çünkü yeni bir güç olarak ortaya çıkan kripto varlık, yapısal bir dönüşüm olarak Merkez Bankalarının varlığını sorgulatırken, yeni küresel finansal güçlerin ve de varlıkların dolaşımını açıklayabilecektir. Belki de dünyada dolarizasyondan tokenizasyona⁴ geçiliyordu. Bu durum, varlık ekosistemini dijital bir ekosisteme dönüştürecektir. 2012 yılındaki küresel gelişmeler ve kırılma yapıyla yeni finansal ürünlerden, özellikle forex piyasalar ve türev piyasalar daha ön plana çıkacaktır. Aslında bu süreç, gücün belirleyicisini, doğal bir varlıktan suni bir varlığa, yani finansal enstrümanlara kaydıran önemli bir değişimdir. 2012 sonrası artan ve değişen finansal enstrümanların kaynağı; enerji, rekabet, teknoloji, dijitalleşme, sanal dünya, yapay zeka ve Endüstri 4.0 uygulamalarındaki değişim ve gelişmelerdir. Mart 2020 Pandemisiyle birlikte ise kripto piyasalar, fark edilebilir bir yapıya evrilmiş ve dünya ülkelerinin tamamı makro ekonomik dengesizliklerle karşılaşmaya başlamışlardır. Ancak finansal olarak en dikkat çeken unsur, finansal varlık anlayışında olmuş ve kendi kendine yeterlilik ilkesi çerçevesinde tekrar milli ekonomi daha ön plana çıkmaya başlamıştır. Özet olarak 100 yıllık tarihsel bir süreçte, dünyanın finasta geldiği bu hakikat, belki de finansçıları ve finans felsefecilerini, Atatürk'ün finans felsefesini yeniden düşünmeye itmektedir. F. List'in de belirttiği korumacı ulusal ekonomi temelinde büyüyen, liberal politikalarla küresel bir güç haline gelen ve dünyayı büyüten ABD, bugün belki de yeniden belirli alanlarda ulusal politikalara odaklanmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, finansal hakikatin gereği olarak Atatürk dönemi finans felsefesini tartışmak ve açıklayabilmek odaklıdır. Önceki yıllarda Atatürk dönemi para ya da ekonomi politikaları adı altında birçok yayın yapılmış, ancak Atatürk'ün finans felsefesini dikkate alan ve sorgulayan çalışmalar daha sınırlı olmuştur. Her ne kadar daha önceki bazı çalışmalarda, benzer olgular ve gerçekler tartışılmış olsa da bu çalışmada, Atatürk döneminden bugüne bağlantı kurulmaya çalışılmış ve Atatürk dönemi finans felsefesinin Türk finans yapısındaki kurucu önemi vurgulanmıştır. Atatürk'ün finans felsefesinin, kendi döneminin gerçekleri ve riskleri dikkate alınarak uygulamaları gerçekleşen, toplumsal çıkar odaklı ve milli finans güçlerine/varlıklarına dayalı bir finans felsefesi olduğu belirlenmiştir.

Kaynakça

Arıburnu, K. (1973), *Atatürk'ün Milli Ekonomi Üzerindeki Düşünceleri*, T.C.Ziraat bankası Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

⁴ Varlıkların blok bir zincir çerçevesinde dijital olarak depolanabilir, taşınabilir ve saklanabilir hale gelmesi olarak açıklanabilir.

- Aysan, M.A. (1986), Atatürk'ün Ekonomik Görüşü: Devletçilik, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 2, sayı:6, ss. 624-644.
- Boratav, K. (2005), *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)*, 9. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Brigham, E.F. and Houston, J.F. (2001), *Fundamentals of Financial Management*, 9. Edition, Harcourt College Publishers, USA.
- Burak, D.M. (2008), Camilla Jacquart'ın Raporuna Göre Atatürk Döneminde Türk Ekonomisi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, cilt:16, no:1, ss.221-236.
- Çelebican, G. (1982), Atatürk Döneminde Para-Kredi Siyaseti ve Kurumlaşma Hareketi, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını*, Ankara.
- Demir, K. (2019), II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Devletinde Himaye Düşüncesi, *Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, yıl:12, sayı:33, ss.440-475.
- Eldem, V. (1994), *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eroğlu, N. (2010), Atatürk Dönemi Para Politikaları (1923-1938), *Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: XXVIII, Sayı:1, ss:23-36.
- Fertekligil, A. (1993), *Türkiye'de Borsanın Tarihçesi*, Borsa Tarihi Araştırmaları Serisi , İMKB Yayını, İstanbul.
- Gitman, L. J. (1991). *Principles of Managerial Finance* (6th ed.). HorperCollins.
- Gökalp, Z. (2019), *Türkçülüğün Esasları*, Maviçatı Yayınları, 2.Basım, İstanbul.
- Grinblatt, M., and Titman, S. (2002), *Financial Markets and Corporate Strategy*, The McGraw-Hill Companies, Second Edition.
- Gülcü, N. (2018), 19.Yüzyılda Askeri Okullar ve Askeri Eğitim Sistemi, Akdeniz Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:3, ss.104-113.
- Ippoliti, E. (2021), Introduction: Philosophy for Finance, An International Review of Philosophy, <https://doi.org/10.1007/s11245-021-09759-w>.
- İnan, A.M. (2003), *Atatürk'ün Not Defterleri*, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Korum, U. (1982), 1923-1999 Döneminde Türkiye'de İmalat Sanayii ve Sanayi Politikaları, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını*, Ankara.
- List, F. (1927), *Milli İktisadiyat Sistemi*, Mütercim: Haşim Nahit, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Vekaleti Neşriyatı, Vilayet Matbaası, İstanbul.
- Lyu, Y. D. (2004). *Financial Engineering and Computation*. Cambridge University Press.
- Maarif-i Umumiye Nezareti (1900), *Leyli ve Nehari Umum Mekatib-i İdadiye-i Mülkiyeye Mahsus Olarak Maarif-i Umumiye Nezareti Celilesince Mukaddemen Tanzim ve bu defa Tadil ve Tashih Edilen "Ders Programları" İle Talimatnamedir*, Asır Matbaası, Dersaadet 1318/1900.
- Pamuk, Ş. (2022), *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Platon, (2002). *Devlet*, Tür.Hüseyin Demirhan, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Sabır, H. (2006), Atatürk'ün Ekonomi Anlayışı, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:62, Ankara, ss. 3-19.

- Satoshi, N. (2009), Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>(16.03.2023).
- Shiller, R.J. (2012), *Finans ve İyi Toplum*, Albaraka Yayınları 2019, çev. Erhan Aktaş, İstanbul.
- Tezel, Y.S. (1982), *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Yurt yayınları, Ankara.
- Töre, N. (1982), Atatürk Döneminin (1923-1938) Dış Ekonomik İlişkiler Politikası, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını*, Ankara.
- Ünal, H. S. (2013), *Friedrich List, Ziya Gökalp And The National Economy Thesis In The Ottoman Empire*, A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Ciences Of Middle East Technical University, In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Science In The Department Of Economics, Prof. Dr. Eyüp Özveren, Supervisor, Ankara.
- Watson, D., and Head, A. (2010), *Corporate Finance*, Fifth Edition, Pearson Education Limited Prentice Hall, Edinburg.
- Yakut, K. (2017), *II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Dönemlerinde Ekonomik Yapı, Türkiye Cumhuriyeti İktisat Tarihi*, Editör. Prof.Dr.Kemal Yakut, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Yıldız, E. (2013), *Friedrich List'in Toplumsal, Siyasal ve İktisadi Görüşleri*, T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yücel, F.T. (2015), *Cumhuriyet Türkiye'sinin Sanayileşme Öyküsü*, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) Yayınları, Ankara.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %34
2. yazar katkı oranı : %33
3. yazar katkı oranı : %33